

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Petra Koivisto

HENKIRIKOKSEEN SYLLISTYNEEN
MIELENTILAN TUTKIMISEN
TÄRKEYS

Liiketalous
2022

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Petra Koivisto
Opinnäytetyön nimi	Henkirikokseen syyllistyneen mielentilan tutkimisen tärkeys
Vuosi	2022
Kieli	suomi
Sivumäärä	57
Ohjaaja	Marika Teirfolk-Naarmala

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin henkirikokseen syyllistyneen mielentilan tutkimisen tärkeyttä. Tutkimuksessa etsittiin mahdollisia syitä henkirikokseen syyllistymiseen. Lisäksi tutkittiin mitä mielentilatutkimuksille on tapahtunut vuosien 2011–2021 aikana, pohdittiin mielentilatutkimuksen tärkeyttä syytetyn kannalta sekä tarkasteltiin syyntakeisuuskategorioita ja niiden vaikutuksia sekä tuomioon että syyllistyneen oikeusturvaan.

Tutkimuksen teoriaperusta pohjautui kirjallisuuteen, aiempiin tutkimuksiin, artikkeleihin, ajantasaiseen lainsäädäntöön, oikeustapauksiin, lain esitöihin sekä tilastoihin. Tutkimus toteutettiin oikeusdogmaattisena eli lainopillisena tutkimuksena, sisältäen tieteenaloina sekä oikeussosiologiaa että kriminologiaa. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, lajinaan oikeudellinen hermeneutiikka.

Tutkimuksen tuloksista selvisi selittäviä tekijöitä sekä henkirikokseen että myös väkivaltaan syyllistymiseen olleen muun muassa päihteiden väärinkäyttö, miessukupuoli, nuori ikä, lapsuuden traumaattiset kokemukset, psykoosisairaudet sekä muut mielenterveyden- ja persoonallisuuden häiriöt. Mielentilatutkimukset pysyivät vuosien 2011–2021 aikana kohtuullisen tasaisina, mutta verrattuna tapahtuneisiin viranomaisten tietoon tulleisiin henkirikoksiin, laadittiin niitä huomattavasti vähemmän. Mielentilan tutkimisen todettiin olleen tärkeää sekä rikoksenteijän, asianosaisten, tuomioistuimen että koko yhteiskunnan kannalta. Erityisesti alentunut syyntakeisuus näytti aiheuttavan erimielisyyksiä eri oikeusasteiden ratkaisuisa. Syyntakeettomat jätettiin rangaistukseen tuomitsematta. Jokaisen ihmisen oikeusturva turvataan lailla ja siihen voidaan puuttua vain painavista ja perustelluista syistä.

Avainsanat	henkirikokset, mielentilatutkimus, oikeusturva, syyntakeisuus
------------	---

ABSTRACT

Author	Petra Koivisto
Title	The Importance of Examining the State of Mind of a Person Who Has Committed a Homicide
Year	2022
Language	Finnish
Pages	57
Name of Supervisor	Marika Teirfolk-Naarmala

This thesis researched the importance of examining the state of mind of a person who has committed a homicide. The research examined the possible reasons for committing a homicide, as well as what has happened to mental examinations during the years 2011-2021, the importance of mental examination for the accused, and the criminal responsibility categories and their affects to judgment and to the legal protection of the accused.

The theory of this thesis was based on literature, previous studies, articles, up-to-date legislation, legal cases, preliminary work of the law, and statistics. The research was carried out as a legal dogmatic study, including sociology of law and criminology as disciplines. The research was done using a qualitative research method, legal hermeneutics as its type.

The results of the study revealed that there were explanatory factors for committing both homicide and violence, such as substance abuse, male gender, young age, traumatic childhood experiences, psychotic illnesses and other mental health and personality disorders. During the years 2011-2021, the number of mental examinations remained rather steady, but when compared to the homicides that came to the attention of the authorities, there were significantly fewer examinations made. Examining the state of mind of the offender is found to be important to the offender, the parties involved, the court and to the whole society. Especially diminished responsibility seemed to cause disagreements in the decisions of the different court instances. Those who were criminally irresponsible were left unsentenced. Everyone's legal protection is granted by the law and can only be interfered due to compelling and justified reasons.

Keywords	homicides, mental examination, legal protection, criminal responsibility
----------	--

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
	1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet	7
	1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaus	8
	1.3 Tutkimusmenetelmät.....	8
	1.4 Aiemmat tutkimukset	10
	1.5 Tutkimuksen rakenne	15
2	HENKIRIKOKSET	16
	2.1 Tappo	19
	2.2 Murha.....	19
	2.3 Surma	22
	2.4 Lapsensurma	22
3	MIELENTILATUTKIMUS	24
	3.1 Syyntakeisuus.....	29
	3.2 Alentunut syyntakeisuus.....	31
	3.3 Syyntakeettomuus	33
4	OIKEUSTURVA.....	36
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	42
6	POHDINTA.....	49
	6.1 Tutkimuksen pätevyys, luotettavuus ja eettisyys	50
	6.2 Jatkotutkimusehdotukset	51
	LÄHTEET	52

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Viranomaisten tietoon tulleet henkirikokset vuosina 2011-2021.....	18
Kuvio 2. Mielentilalausunnot vuosina 2011–2021	27
Kuvio 3. Mielentilalausunnot rikostyypeittäin vuosina 2011–2021	28
Kuvio 4. Mielentilalausunnot verrattuna henkirikoksiin vuosina 2011–2021.....	44

1 JOHDANTO

Jo antiikin aikoina psyykkisesti sairaita henkilöitä pidettiin rikoslain edessä kyvyttöminä kantamaan vastuuta teoistaan, eikä heitä voitu niistä sen vuoksi rangaista. Antiikin Roomassa mieleltään järkkyneisiin henkilöihin voitiin kuitenkin kohdistaa yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi erityistoimenpiteitä. Viime vuosisadan alusta lähtien eurooppalainen käsitys syyntakeisuudesta ja vastuusta on pohjautunut ajatukseen kyvystä erottaa hyvä pahasta, valinnan mahdollisuudesta sekä vapaasta tahdosta. (Santtila & Weizmann-Henelius 2008, 322; Melander 2021, 2457.) Vaikka vakavista psyykkisistä ongelmista kärsivät henkilöt päätyvätkin harvoin väkivaltarikoksen tekijöiksi, on tekohetkellä mielentilan huomioon ottaminen ihmisoikeuksien kannalta tärkeää (Törölä 2019, 449).

Suomen rikoslaki säädettiin vuonna 1889 Aleksanteri Kolmannen aikaan. Rikoslaki astui voimaan vuonna 1894 ja se on muodollisesti yhä käytössä, vaikka se onkin kokenut täysuudistuksen vuosina 1980–1999. (Nuutila 2020.) Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (HE 94/1993 vp) myötä myös rikoslain 21 luku, jossa säädetään henkirikosten rikosnimikkeistä, rikoksen täyttymisestä sekä niiden rangaistuksesta koki uudistuksen, joka astui voimaan vuonna 1995 (39/1889).

Jüriloon, Pesosen ja Lauerman (2017) tekemän tutkimuksen mukaan Suomen vankiloissa on psykoottisten vankien osuus kymmenkertaistunut vuosien 2005–2016 aikana. He tutkivat tapaustiedostoista vuosidataa, joissa vangeilla oli todettu ICD-10-tautiluokituksen mukainen vakava psykoottinen häiriö sekä samanaikainen päihteidenkäytön häiriö. Tutkimukseen ei otettu mukaan päihteidenkäytöstä johtuvia psykoottisia häiriöitä. Tutkimuksesta selvisi, että suomalaisissa vankiloissa psykoottiset häiriöt olivat kymmenkertaistuneet vuosien 2005–2016 aikana, eikä ole täysin selvää mistä näin suuri nousu johtuu. Vuonna 2016 diagnosoitiin 185

vangilla (5,9 %:lla kaikista Suomen vangeista) päihteidenkäytöstä johtumaton psykoottinen häiriö. Samanaikainen päihteidenkäytön häiriö havaittiin vain 39,5 %:lla näistä vangeista, ja näin ollen päihteidenkäyttö voi vain osittain selittää vakavasti psyykkisesti sairaiden nousseen rikollisuuden. Mielenterveyspotilaiden siirtelystä laitoksesta toiseen on tullut vakava haaste Suomen mielenterveys- ja rikollisoikeudelliselle järjestelmälle. Vakavasti psyykkisesti sairaille henkilöille tarvitaan enemmän erikoistuneita palveluita sekä vankiloissa että kunnallisissa mielenterveyspalveluissa. (Jüriloo, Pesonen & Lauerma 2017, 1.)

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Oikeuspsykiatrian erikoislääkäri Alo Jüriloo toteaa haastattelussaan vuodelta 2017 psyykkisesti sairaiden vankien määrän kasvaneen hurjasti Suomen vankiloissa viimeisen 11 vuoden aikana. Vankiloissa on esimerkiksi skitsofreniaa sairastavia henkilöitä, joiden oikea paikka ei ole siellä. Vuosina 2005–2015 tuomioistuinten mielentilatutkimuksiin määräämistä on leikattu runsaasti ja se onkin laskenut 50 prosentilla. Leikkauksien taustalla ovat sekä valtiontalouden säästöt että psykiatristen sairaalapaikkojen supistaminen. Jüriloon mukaan mielentilatutkimuksia olisi syytä tehdä enemmän ja hän ehdottaakin sekä lääkäreiden että tuomareiden yhteistyön nopeaa tiivistämistä. Yhteistyö voisi toteutua esimerkiksi lääkäreiden konsultoinnilla tuomareiden toimesta, jotta saataisiin selvitettyksi ne tutkintavangit, joille mielentilatutkimus kannattaisi tehdä. (Richt 2017.) Vuonna 2021 julkaistusta hanketutkimuksesta selviää mielentilatutkimuksen maksavan keskimäärin 30 000–35 000 € (Ahlgrén-Rimpiläinen, Elenij, Joelsson, Kaarre, Kolehmainen, Lappi-Seppälä, Lauerma, Lauri, Melander, Niinistö, Rautanen & Törölä 2021, 172).

Aihe on ajankohtainen mielenterveysongelmien yhä yleistyessä. Henkirikoksen taustalla saattaa olla jokin vakava mielenterveyden häiriö, jota ei ole aiemmin tiedostettu, tunnistettu tai löydetty. Mielentilan tutkiminen on tärkeää, oli lopputuloksena syyntakeisuus, alentunut syyntakeisuus tai syyntakeettomuus. Tämä tarkoittaa sitä, että syyntakeinen eli täydessä ymmärryksessä toiminut henkilö tuo-

mitaan oikeudenmukaisesti teostaan, alentuneesti syyntakeinen eli täyttä ymmärrystä vailla toiminut tuomitaan lievemmän rangaistusasteikon mukaan ja syntakeeton eli vailla ymmärrystä toiminut jätetään rangaistukseen tuomitsematta ja hänet ohjataan oikeanlaiseen hoitoon. Aihe on tärkeä ja hyödyllinen sekä tuomioistuinten, yhteiskunnan että rikoksen tehneen oikeusturvan toteutumisen kannalta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rajaus

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia henkirikokseen syyllistyneen mielen-tilan tutkimisen tärkeyttä. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

- Löytyykö henkirikokseen syyllistymiseen selittäviä tekijöitä?
- Mitä mielentilatutkimuksien määrälle on tapahtunut vuosien 2011–2021 aikana?
- Kuinka tärkeä mielentilatutkimus on syytetyn kannalta?
- Miten syyntakeisuus, alentunut syyntakeisuus tai syyntakeettomuus vaikuttaa syyllistyneen tuomioon ja oikeusturvaan?

Tutkimus on rajattu koskemaan vain Suomessa tapahtuneita henkirikoksia tapauksissa, joissa syytetty on mielentilatutkimuksen perusteella todistettu toimineen syyntakeettomana tai alentuneesti syyntakeisena. Tutkimuksessa ei tulla käsittelemään henkirikosten yrityksiä, pahoinpitelyitä tai kuolemantuottamuksia eikä erikseen nuoria rikosentekijöitä.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Todellisen elämän kuvaaminen on laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Tutkittavaa kohdetta pyritään ymmärtämään ja tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullinen tutkimus pitää sisällään monia eri tutkimuslajeja. Tässä tutkimuksessa käytetään oikeudellista hermeneutiikkaa, sillä tutkimuksessa tulkitaan oikeudellisia tekstejä ja tutkitaan mahdollisia selittäviä tekijöitä henkirikokseen

syyllyistymiseen. Hermeneutiikalla pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan tekstiä tai toiminnan merkitystä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161–166, 181.)

Tutkimus on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen tutkimus. Tutkimus tulee käsittelemään tieteenaloina myös oikeussosiologiaa sekä kriminologiaa. Oikeusdogmatiikka ja oikeussosiologia kuuluvat olennaisimpiin tutkimusmenetelmiin oikeustieteissä. Oikeusdogmatiikan keskeisin tutkimusongelma on selvittää käsiteltävän oikeusongelman sen hetkinen voimassa oleva oikeuden sisältö ja vastata siihen, kuinka tilanteessa tulisi voimassa olevan oikeusjärjestyksen mukaisesti toimia. Oikeusdogmatiikka pyrkii tutkimaan ja tulkitsemaan oikeusjärjestyksen sisältöä ja sääntöjä. Tutkimus tulee sivuamaan hieman oikeushistoriaa. Oikeushistoria tutkii oikeudellisen ajattelun tai oikeusnormien kehitystä sekä tuottaa tietoa menneen ajan oikeudesta, kuten sen ajan normeista ja oikeuskäytännöistä. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 19–21.) Oikeushistoria ei kuulu tässä tutkimuksessa kuitenkaan pääasiallisiin tutkimusmenetelmiin.

Oikeussosiologiassa käytetään hyväksi empiiristä eli kokemusperäistä tiedonhankintamenetelmää tutkien oikeudellisten toimijoiden ja oikeuselämän toiminnan säännönmukaisuuksia. Oikeussosiologiassa pyritään analysoimaan oikeudellisia ilmiöitä etsien selittäviä tekijöitä yhteiskunnallisista rakenteista. Muun yhteiskunnan ja oikeuden välisiä vuorovaikutussuhteita tarkastellaan oikeussosiologiassa oikeusjärjestyksen ulkopuolelta katsottuna. Oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen noudattamista pyritään selvittämään klassisessa oikeussosiologiassa. (Husa ym. 2008, 22.)

Kriminologia tutkii tieteenalana rikoskäyttäytymistä eli sosiaalisten normien rikkomista sekä siihen kohdistuvia reaktioita. Rikoskäyttäytymiseen kohdistuvat reaktiot jaetaan virallisiin ja epävirallisiin sosiaalisiin reaktioihin. Reaktioita ovat kaikenlaiset ja -asteiset reaktiot moraalitunteista, normien määrittelyistä sekä virallisen seuraamusjärjestelmän muotoutumisen, kriminaalipolitiikan ja toiminnan epävirallisesta sosiaalisesta kontrollista. Koska kriminologia tutkii reaktioita rikoksiin, ei se rajaudu pelkästään tuomitseviin ja kielteisiin reaktioihin. Sekä nuorten

että aikuisten keskuudessa rikoksen tekijä saattaa saada osakseen ihailua, joten reaktiot voivat olla myös kannustavia ja myönteisiä. Historiallisesti henkirikollisuuden tutkiminen on ollut kriminologiassa tärkeä erityisala. Tieteenalana kriminologia yhdistelee psykologiaa, psykiatria, sosiologiaa, sosiaalipsykologiaa, yhteiskuntapolitiikkaa, taloustiedettä sekä historiaa. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 17–21, 127.)

1.4 Aiemmat tutkimukset

Pajuoja (1995) tutkii väitöskirjassaan väkivaltaa ja mielentilaa, mielentilatutkimuksia ja syyntakeisuussäännöksiä oikeussosiologian kautta. Hän jakaa tutkimuksensa kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa hän tarkastelee mielentilasäännöksiä historiallisesta näkökulmasta, toinen osa käsittää empiirisen tutkimuksen suomalaisesta mielentila-aineistosta ja kolmas osa muodostuu mielentilasäännösten kansainvälisestä vertailusta. Pajuoja rajasi tutkimuksensa koskemaan vuosina 1987–1989 tehtyjä mielentilatutkimuksia henkirikoksissa, sillä henkirikokset olivat suurin mielentilatutkimuksissa esiintyvä rikosryhmä ja tuomioistuimet antoivat erittäin harvoin syyntakeisuusratkaisuja ilman tehtyä mielentilatutkimusta. Lisäksi henkirikosten kokonaismäärään nähden tutkimusaineisto oli edustava. Henkirikokset olivat myös historiallisesta näkökulmasta hyvä valinta. Tutkimus ei koskenut henkirikosten yrityksiä ja tutkimusaineisto käsitti 276 rikoksentekijää. Tutkimuksen tuloksista selvisi tutkituista syyntakeisia olleen 32 %, alentuneesti syyntakeisia 51 % ja syyntakeettomia 17 %. Syyntakeettomien päädiagnoosi oli DSM-III-R-tautiluokituksen mukaan skitsofrenia (62 %), muut psykoosit (34 %) ja persoonallisuushäiriö tai epäspesifinen diagnoosi (4 %). Syyntakeettomista 60 % oli ollut aikaisemmin laitoshoidossa. Monet syyntakeettomista olivat nuoria rikoksentekijöitä. Verrattuna syyntakeisiin ja alentuneesti syyntakeisiin syyntakeettomien alkoholiongelmat ja aikaisempi rikollisuusaste oli alhaisempaa. Syyntakeettomien uhreja olivat usein läheiset tai perheenjäsenet. Syyntakeiset ja alentuneesti syyntakeiset eivät poikenneet paljon toisistaan diagnostisesti. Yleisin päädiagnoosi oli

persoonallisuushäiriö, syntyneillä 60 % ja alentuneesti syntyneillä 62 %. Hie-
man korostetumpi oli epävakaata persoonallisuushäiriötä alentuneesti syntyneillä
ja antisosiaalinen persoonallisuushäiriö syntyneillä. Muita tyypillisiä piirteitä
syntyneillä ja alentuneesti syntyneillä rikosentekijöillä oli korkea rikosrekis-
terien määrä, työttömyys, alkoholismi sekä asuminen kaupunkialueella, yleensä
Etelä-Suomessa. Rikokset yhdistettiin usein runsaaseen alkoholinkäyttöön ja ne
tapahtuivat usein juomakavereiden keskuudessa. Tutkituista syntyneillä ja alen-
tuneesti syntyneillä oli erittäin vaikea lapsuus, joka sisälsi taloudellisia ongelmia,
perheväkivaltaa ja alkoholismia perheessä sekä rikkinäisiä koteja. Lisäksi heillä oli
vakavia sopeutumisvaikeuksia koulussa. (Pajuoja 1995, 4–5, 91, 228–229.)

Eronen (1997) tutkii väitöskirjassaan psyykkisiä sairauksia ja murhanhimoista käyt-
tämistä Suomessa. Hän korostaa, että vain pieni osa psyykkisistä ongelmista
kärsivistä on väkivaltaisia. Väitöskirjan aiheena on tutkia, löytyykö DSM-III-R-tau-
tiluokituksen mukaisille psyykkisille häiriöille ja murhanhimoiselle käyttäytymi-
selle yhteyttä oikeuspsykiatrian näkökulmasta suomalaisten henkirikosten tekijöi-
den keskuudessa. Tutkimus osoittaa tällaisen yhteyden vahvan olemassaolon.
Linkki väkivaltaisuuden ja mielenterveysongelmien välillä esiintyy vahvimillaan
aikaisemmin henkirikokseen syyllistyneiden persoonallisuushäiriöisten rikoksen-
tekijöiden keskuudessa, alkoholismissa tai skitsofreniassa. Vaikka vakavan psyyk-
kisen sairauden yhteys on sinällään tilastollisesti merkittävä, on sen aiheuttama
riski ja absoluuttinen riski väkivaltaan kuitenkin pieni. (Eronen 1997, 42.)

Wagner-Prenner (2000) tutkii väitöskirjassaan, millä kriteereillä syntyneisyys on
suomalaisessa oikeuskäytännössä ja oikeusdoktriinissa määräytynyt ja onko rikos-
lain olemassaolon aikana tapahtunut muutoksia syntyneisyyssäännösten sovel-
tamisessa ja tulkinnassa 1900-luvulla. Toisena ja kolmantena tutkimuskysymykse-
nään hän tarkastelee, millainen on suomalaisen mielentilatutkitun profiili sekä mil-
laista informaatiota mielentilalausunnat antavat tutkittavien psyykkisestä tilasta.
Wagner-Prennerin tutkimus osoittaa, että verrattuna mielentilatutkimusten pe-

rusteella syyntakeettomiksi arvioituihin, on tuomioistuimissa rankaisematta jätettyjä syyntakeettomuuden perusteella ollut vuosittain kaksin- tai kolminkertainen määrä ja vastaavasti alentuneesti syyntakeisten määrä on ollut viisinkertainen 1900-luvun loppupuolella. Kyseisistä määristä voidaan päätellä, että tuomioistuimilla on ollut syytetyn vakavasta psyykkisestä häiriintyneisyydestä suurella todennäköisyydellä vakuuttavaa tietoa, esimerkiksi erikoislääkärin lausunnon tai aikaisemman mielentilatutkimuksen perusteella. Tutkimus osoitti mielentilatutkittujen profiilin olleen naisten osalta vaihteleva, ollen kuitenkin nousussa 1900-luvun loppupuolella. Naistutkittavien keski-ikä oli 34 vuotta ja miesten 33 vuotta. Nuoria rikoksentekejiä oli keskimäärin 15 %. Tutkittavista naimattomia oli vähintään puolet 1920-luvulta lähtien. Mielentilatutkittujen koulutustason voitiin yleisesti todeta olleen aikakautenaan alhaisin. Mielentilatutkimuksissa päihteidenkäytön todettiin lisääntyneen ja humalassa olleiden määrä nousi 1950-luvulta ja saavutti huipun vuonna 1975. Päädiagnoosijakauma oli muuttunut huomattavasti 1900-luvun aikana. Päihtymistila rikoksen tekohetkellä sai mielentilalausuntojen perusteella 1990-luvulta eteenpäin yllättävän suuren huomion ja se vaikutti tietyissä tapauksissa syyntakeisuusarviointiin. Alentuneesti syyntakeiseksi sekä myös syyntakeettomaksi ja jopa syyntakeiseksi arviointiin johtivat todennäköisimmin vakavat masennustilat. (Wagner-Prenner 2000, 25–26, 333–344.)

Tuhkanen (2012) tarkastelee tutkielmassaan ”rikollisuuden syyt, syyntakeisuus ja mielentilan tutkiminen” käsittelemiensä kriminologisten teorioiden vaikutusta kriminaalipolitiikan ja lainsäädännön taustaan Suomessa, Suomen syyntakeisuusinstituutiota ja muiden Pohjoismaiden syyntakeisuusinstituutioita. Lisäksi hän etsii järjestelmän heikkouksia ja vahvuuksia tuoden näitä esille. Tuhkanen tarkastelee syyntakeisuusjärjestelmämme ongelmia, alentuneesti syyntakeisia rikoksentekejiä, mielentilatutkimuskäytäntöä sekä sitä, milloin tuomioistuin määrää henkilön mielentilatutkimukseen. Lisäksi hän pohtii, minkä vuoksi alentunut syyntakeisuus menettää merkitystään. Tuhkanen nostaa esiin muutamia ongelmia, joita ovat oikeustilaamme sotkeva syyntakeisuuden ja päihtymyksen välinen suhde, sillä

vaikkei humalatilaa oteta käytännössä huomioon syyntakeisuusarvioinnissa, saattaa alkoholi laukaista jonkin sairauden, mistä voi johtua henkilön syyntakeettomuus. Yhdeksi yleisimmäksi ongelmaksi hän nostaa mielentilatutkimuksien raskaan rakenteen. Mielentilalausuntoja tulisi antaa vain yksi, sillä tuomioistuimilla ei ole oikeuspsykiatrista osaamista. Lisäksi mielentilatutkimuksiin määrittämisessä on tuomioistuinkohtaisia eroja. Kaikista suurimmaksi aukoksi syyntakeisuusinstituutiossamme Tuhkanen näkee terveydenhuollon ja Suomen rikosoikeuden kohtamattomuuden; osa syyntakeettomiksi katsotuista henkilöistä voi päästä tuomion jälkeen vapauteen ja alentuneesti syyntakeisia henkilöitä rankaistaan vankilalla. (Tuhkanen 2012, 11–13, 81–82.)

Porthén (2014) tutkii pro gradussaan alentuneesti syyntakeisen rikosentekijän rankaisemisen historiaa. Hän selvittää tutkimuksessaan, kuinka Suomessa on kohdeltu alentuneesti syyntakeisia rikosentekijöitä eri aikoina rikosoikeuden järjestelmässä. Hänen keskeisimpiin tutkimuskysymyksiinsä kuuluu selvittää millä tavoin syyntakeisuussäännökset ovat syntyneet rikoslakiimme 1800-luvun lopulla ja millä tavoin ne ovat mahdollisesti muuttuneet rikoslaissa 1900- ja 2000-luvuilla. Lisäksi hän tutkii samalta ajanjaksolta alentuneesti syyntakeisia koskevaa soveltamiskäytäntöä ja sen muutoksia. Porthén toteaa, että suuri merkitys on ollut oikeusoppineiden lausunnoilla alentuneen syyntakeisuus -säännöksen sisältöön ja muotoiluun rikosoikeuden yleisten oppien uudistuksen yhteydessä. Alentunut syyntakeisuus -kategoriaa on kritisoitu kahdesta eri syystä; sen määrittäminen on vaikeaa ja miten se tulee huomioida rangaistusta mitattaessa. Alentunut syyntakeisuus -kategoria on katsottu joka tapauksessa tarpeelliseksi ja sen voidaan katsoa olevan yhteydessä syyllisyyskysymyksiin ja yleiseen oikeudentajuun. (Porthén 2014.)

Seppänen (2018) tarkastelee pro gradussaan alentuneesti syyntakeisen tuomitsemista enimmäisrangaistukseen. Hänen tutkielmansa tarkoitus on selvittää ensin alentuneen syyntakeisuuden kriteeristö, tuomioistuimen syyntakeisuusarviointi ja sen vaikutus rangaistukseen, jotta voidaan ymmärtää syvemmin alentuneesti

syntakeisen enimmäisrangaistus ja siihen liittyvät teoreettiset kysymykset. Seppäsen tutkimuksen perusteella alentuneen syntakeisuuden kategoria näyttäytyy selkeänä. Enimmäisrangaistus on syyllisyysperiaatteen kanssa ristiriidassa alentu-neesti syntakeisena tuomittavilla. (Seppänen 2018, 2, 99.)

Swinson, Flynn, While, Roscoe, Kapur, Appleby ja Shaw (2018) tarkastelevat tutki-muksessaan mielenterveysongelmista kärsivien määriä henkirikoksiin syyllistynei-den keskuudessa Englannissa ja Walesissa vuosina 1997–2006. Tutkimuksesta selvisi, että 5 884 henkirikoksesta, jotka ilmoitettiin National Confidential Inquiry into Suicide and Homicide by People with Mental Illness -tutkimukselle vuosina 1997–2006, skitsofreniaa sairastavien rikoksenteijöiden määrä nousi 4 % vuodessa ja tapahtumahetkellä psykoottisista oireista kärsivien nousi 6 % vuodessa. Todennä-köisin selitys henkirikosten nousuun psykoottisten tekijöiden keskuudessa on huu-meiden tai alkoholin väärinkäyttö, sillä tutkimuksesta saadun datan mukaan päih-teiden väärinkäyttö lisääntyi yhtä paljon kuin psykoottisista oireista kärsivinä teh-dyt henkirikokset, vaikkakaan tälle ei pystytty osoittamaan syy-yhteyttä. Havain-toihin tulee kuitenkin suhtautua varauksella, sillä vaikka Poisson-regressio osoit-taakin henkirikosten lisääntyneen vakavasti psyykkisesti sairaiden keskuudessa vuosina 1997–2006, henkirikosten määrä laski viimeisen kahden vuoden aikana tiedonkeruussa. (Swinson, Flynn, While, Roscoe, Kapur, Appleby & Shaw 2018.)

Ahlgrén-Rimpiläinen, Elenij, Joelsson, Kaarre, Kolehmainen, Lappi-Seppälä, Lau-erma, Lauri, Melander, Niinistö, Rautanen ja Törölä (2021) tutkivat hanketutki-muksessaan alentuneesti syntakeisten hoidon toteutumista vankilassa, vankeus-rangaistuksen psykiatrisista syistä keskeytettyjen määriä sekä mielentilatutkimuk-sen vähenemisen syitä ja seurauksia. Koska alentuneesti syntakeisen kategorian käyttö on supistunut marginaaliseksi, ovat sen seurauksena mielentilatutkimukset vähentyneet. Vähenemiseen ovat vaikuttaneet esimerkiksi henkirikosten määrän väheneminen sekä oikeudenkäymiskaareen tehty muutos vuonna 2006. Alentu-neesti syntakeiset henkilöt näyttivät hyötyvän mielentilatutkimuksen tekemi-sestä. (Ahlgrén-Rimpiläinen ym. 2021, 4.)

Kolehmainen (2021) tutkii pro gradussaan ratkaisuja ilman mielentilatutkimusta. Kolehmainen tutkii, miten, miksi ja milloin tuomioistuin tekee ratkaisun syyntakeisuudesta ilman laadittua mielentilatutkimusta. Kolehmainen selvittää erityisesti sitä, kuinka tuomioistuin perustelee ratkaisunsa ja millaista näyttöä tapauksessa hyödynnetään ja tarkastellaan. Tutkimuksesta voitiin päätellä, että erityisesti alentuneesti syyntakeisille lieviä rikoksia tehneille tehdään itsenäisiä syyntakeisuusratkaisuja. Tutkimuksen selvityksestä ilmenee, että aiempaa psykiatrista hoitotautaa on ollut käytännössä aina sekä syyntakeettomilla että alentuneesti syyntakeisilla ja enemmistö näistä syyntakeisuusratkaisuista on tehty lääketieteellisen selvityksen tuella. Muun muassa mahdollinen aikaisempi mielentilatutkimus tai syyntakeisuusratkaisun lopputulos on ollut ratkaisussa viittauksena. Perustelujen laatu on ollut vaihtelevaa. (Kolehmainen 2021.)

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen teoriaperusta pohjautuu kirjallisuuteen, aiempiin tutkimuksiin, artikkeleihin, ajantasaiseen lainsäädäntöön, oikeustapauksiin, lain esitöihin sekä tilastoihin. Tutkimus rakentuu johdannosta, kolmesta teorialuvusta, tutkimustuloksista sekä pohdinnasta.

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen aihe ja tavoitteet, tutkimuskysymykset ja rajaus, tutkimusmenetelmät, aiemmat tutkimukset sekä tutkimuksen rakenne. Ensimmäisen teorialuvun (Luku 2) aiheena ovat henkirikokset, joita ovat tappo, murha, surma ja lapsensurma. Toisessa teorialuvussa (Luku 3) käsitellään mielentilatutkimusta ja sen perusteista syntynyttä syyntakeisuutta, alentunutta syyntakeisuutta ja syyntakeettomuutta. Viimeisessä teorialuvussa (Luku 4) käydään läpi oikeusturvaa. Tutkimuksen luvussa 5 tarkastellaan tuloksia tutkimuskysymyksiin vastaten ja johtopäätöksiä muodostaen. Viimeisessä luvussa (Luku 6) esitetään tutkimuksen pohdinta, arvioidaan opinnäytetyöprosessia, otetaan kantaa tutkimuksen pätevyyteen, luotettavuuteen ja eettisyyteen sekä esitetään tutkimukselle jatkotutkimusehdotuksia.

2 HENKIRIKOKSET

Tahallisen väkivallan seurauksena aiheutettu toisen ihmisen kuolema on henkirikos (Rikoksantorjunta 2022). Henkirikos on tulos tilannetekijöiden ja psykologisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Tietyn ajan kuluessa kohtalokas lopputulos syntyy, kun erilaiset yhteisvaikutukset kohtaavat. Henkirikosten dynamiikka voidaan jakaa kolmeen tekijään, joita ovat laukaiseva ärsyke, tulkinta ja väkivallanteko. Laukaiseva ärsyke syntyy kognitiivisesta vääristymästä tai traumakokemuksista ja kehityshistoriasta, esimerkiksi lapsuuden traumoista, jotka puolestaan vääristävät tulkintaa uhrin käyttäytymisestä. Tulkinta syntyy tunnetilasta tai jostain psyykkisestä häiriöstä, kuten päihteiden käytöstä johtuvasta sekavuustilasta tai paranoidisesta psykoosista, mikä saattaa johtaa väkivallantekoon. (Haapasalo 2017, 147–149.)

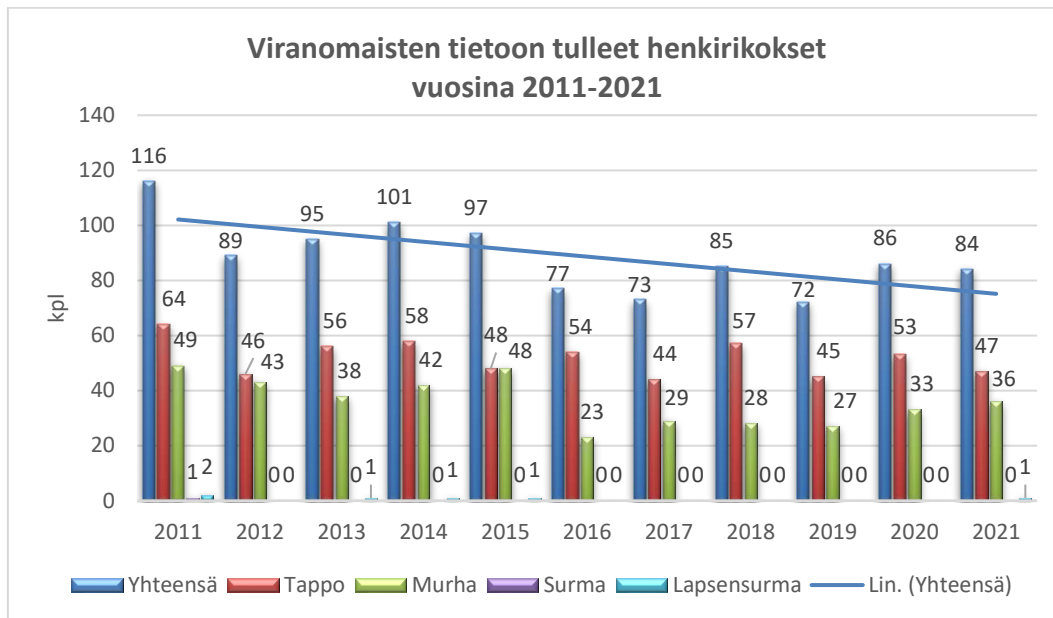
Kriminologisen tutkimuksen historiassa on yksilövalikoituminen ollut keskeisessä asemassa rikollisuuden selittämisessä. Tästä voidaan pitää esimerkkinä perhettä, jossa yksi lapsista syyllistyy rikoksiin jatkuvasti ja toiset eivät koskaan. Vertaamalla ”rikollisten” ja ”kunnon kansalaisten” taustatietoja toisiinsa, on saatu melko yksinkertainen tutkimusasetelma rikolliseksi tulon syistä. Huomiota on kiinnitetty esimerkiksi sosiaaliseen taustaan, psyykkisiin ja geneettisiin ominaisuuksiin sekä kasvatusympäristöön. Rikollisen käyttäytymisen kanssa korreloivat monet muuttujat, joista yksi on sukupuoli. Ympäri maailmaa, kulttuurista riippumatta, miehet ovat selkeästi alttiimpia tekemään rikoksia naisiin verrattuna, ja mitä vakavampi teko on kyseessä, sitä suuremmaksi miesten prosentuaalinen osuus kasvaa. Kyse ei ole miespuolisten sosiaalistamisesta rikoskulttuuriin, vaan koska ilmiö on selkeästi niin universaali, täytyy sillä olla yhteys ihmisen evoluutioon. Toinen korreloiva tekijä on ikä, jolla on ehkä eniten tekemistä rikollisuuden kanssa ja joka sukupuolen lisäksi näyttää myös olevan universaali ilmiö. Rikostilastoissa näkyy niin väkivalta kuin omaisuusrikoksissa rikosaktiivinen ikäkausi. Noin 12–13-vuotiaana rikollisuus lähtee kovaan nousuun, saavuttaen huipun teini-iän loppupuolella, noin 20-vuotiaana, minkä jälkeen rikollisuus lähtee puolestaan jyrkkään laskuun. Rikollisuutta on vähemmän ikääntyneiden ihmisten keskuudessa, joten väestön ikärakenteella

voi olla yhteiskunnan kokonaisrikollisuuteen suuri vaikutus. Vahvatkin alttiudet johonkin, esimerkiksi henkirikoksiin, alkoholismiin tai luovuuteen, vaativat toteutukseen aina sosiaaliset olosuhteet tai psyykkisen historian. Sama syytelitys ei päde välttämättä kaikkiin käyttäytymismuotoihin rikollisuudessa, sillä rikolliset koostuvat hyvin sekalaisesta joukosta. (Laine 2014, 79, 83–86.)

Verrattuna muihin Pohjoismaihin, Suomessa tehdään enemmän henkirikoksia, kun teot suhteutetaan väestömäärään (Kivivuori ym. 2018, 128). Tyypillinen suomalainen henkirikos on puukotus, joka tehdään syrjäytyneiden, humalassa olevien riitautuneiden miesten kesken. On ajateltu, että suomalaiset henkirikokset jakautuvat kolmeen eri ryhmään yleisyysjärjestyksessä. Ensimmäisessä ryhmässä ovat syrjäytyneiden miesten keskinäinen väkivalta, toisessa perhe- ja parisuhdeväkivalta ja kolmannessa nuorisoväkivalta. Yleisiä riskitekijöitä henkirikoksiin sekä väkivaltaan syyllistymiseen on todettu olevan päihteiden käyttö, aiempi väkivaltainen käyttäytyminen, miessukupuoli sekä nuori ikä. Esimerkiksi päihderiippuvuus, voimakas sitoutuminen ja samaistuminen epäsosiaalisiin malleihin, epäsosiaaliset asenteet, epäsuotuisa elinympäristö, heikot kognitiiviset taidot sekä vaikeudet vuorovaikutussuhteissa ja elämänhallinnassa ovat todettu olevan yleisimpiä riskitekijöitä rikolliseen käyttäytymiseen. Päihderiippuvuudet, antisosiaalinen persoonallisuushäiriö ja erityisesti psykoosisairaudet, jotka ilmenevät vainoharhaisuutena, lisäävät riskiä väkivaltaiseen käyttäytymiseen psykiatristen häiriöiden näkökulmasta. Psykiatrinen näkökulma on koko väkivallan ilmiöstä kuitenkin vain kapea osa. (Putkonen & Collander 2006, 1582.)

Englannin Leedsin yliopiston professori Peter Morrallin (2006) mukaan esimerkiksi serotoniinin väheneminen lisää todennäköisyyttä vihamielisiin ja hetken mielijoh-teesta tapahtuviin impulsseihin, ja sekä hyperglykemia (korkea verensokeri) että hypoglykemia (alhainen verensokeri) saattavat johtaa aggressioon. Mielialaan ja käyttäytymiseen näyttävät vaikuttavan myös muutokset glukoosin hajoamisessa elimistössä. (Morrall 2006, 36–37.) Neurologian professori Jonathan Pincusin teorian mukaan lapsuuden pahoinpitelyt, mukaan lukien seksuaaliset ja/tai fyysiset

hyväksikäytöt, aiheuttavat väkivaltaisia mielihaluja ja neurologiset puutokset sekä aivoihin vaikuttavat psyykkiset sairaudet, erityisesti vainoharhaisuus, päästävät nämä mielihalut irti. (Uzych 2002.)

Kuvio 1. Viranomaisten tietoon tulleet henkirikokset vuosina 2011-2021 (Tilastokeskus 2022).

Viranomaisten tietoon tulleet henkirikokset koko maassa viimeisen kymmenen vuoden aikana nähdään yllä olevasta Kuvioista 1. Henkirikoksista tappo on ollut vuosittain yleisin, kun taas surma ja lapsensurma ovat selkeästi harvinaisia. Murhat ovat vähentyneet vuodesta 2016 aikaisempiin vuosiin nähden, mutta pientä nousua on havaittavissa. Lineaarista trendiviivaa apuna käyttäen on kuvioista helpommin havaittavissa henkirikosten laskeva trendi.

Kriminologiassa puhutaan crime drop -ilmiöstä, joka on ollut viime vuosikymmeninä tutkimusalan eräistä keskeisistä havainnoista. Huomattavassa osassa kehittyneitä länsimaita on huomattu rikollisuuden määrän väheneminen 1990-luvun alusta lähtien. Rikollisuuden määrän vähentymisessä pidetään juuri henkirikoksia luotettavimpina rikollisuuden osoittimina, sillä muita rikoslajeja ei ole yhtä helppoa vertailla. Suomi näyttää seuranneen muiden länsimaiden kehitystä, sillä kuolemaan johtaneet väkivallanteot vähenivät 1990-luvun alkupuolella ja verrattuna

vuosiin 1990–1999, tehtiin Suomessa vuosina 2010–2014 henkirikoksia jo melkein puolet vähemmän suhteutettuna väestöön. Kriminologinen tutkimus esittää kolme syytä rikollisuuden vähenemiselle; historiallisen itsekontrolliteorian, rikoksentorjuntavaikutuksen sekä taloudellis-kulttuurisen murroksen. (Kivivuori ym. 2018, 137–139.)

2.1 Tappo

Rikoslain 21 luvun 1 § säättää tapon täyttymisen kriteerit. Taposta tuomitaan vankeuteen määrääjäksi, vähintään kahdeksaksi vuodeksi henkilö, joka tappaa toisen. Myös tapon yritys on rangaistava teko. (39/1889.)

Esimerkkinä korkeimman oikeuden tapaus (KKO:2020:33) jossa A oli surmannut B:n mattoveitsellä 19 eri puolille kehoa osuneella iskulla, joista useat olivat pinnallisia lukuun ottamatta kaulan vammoja, jotka johtivat B:n menehtymiseen. A:n katsottiin syyllistyneen murhan sijasta tappoon, vaikkakin tekoa oli pidetty erityisen raakana ja siinä katsottiin olevan myös joitain julmuutta ilmentäviä piirteitä. Ratkaisukäytäntö erityiselle raakuudelle ja julmuudelle ei tarkoita sitä miltä teko näyttää ulkopuolisesti, vaan sitä mitä todellinen tekotapa on ollut. Raakuutta arvioitaessa on oikeuskäytännössä annettu merkitystä sille, että tappo on tehty osoittamalla sitkeää surmaamispyrkimystä ja päättäväisyyttä sekä sille, että tappo on tehty käyttämällä lukuisia kertoja useaa eri välinettä. Julmuutta arvioitaessa merkitystä on myös sillä, pitkitetäänkö tekoa tuskia lisäten tai tarkoituksella kovia tuskia aiheuttaen. (KKO:2020:33.)

2.2 Murha

Rikoslain 21 luvun 2 § säättää murhan täyttymisen kriteerit ja sen rangaistavuuden. Kyseessä on murha silloin, kun tappo on tehty vakaasti harkiten, erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, aiheuttaen vakavaa yleistä vaaraa tai tappamalla virkamies hänen virkatoimensa vuoksi tai hänen ollessa ylläpitämässä turvallisuutta tai järjes-

tystä virkansa puolesta. Rikoksen tulee olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tuomio murhasta on elinkautinen vankeusrangaistus. Myös murhan yritys on rangaistava teko. (39/1889.)

Jotta kyseessä on murha, tulee teon koostua taposta, vähintään yhdestä kvalifiointiperusteesta sekä kokonaistörkeydestä. Keskeisimpänä ankaroittamisperusteena murhalle on vakaa harkinta. Selkeää vakaata harkintaa on teon harkitseminen ja perusteellinen suunnitteleminen, jonka jälkeen surmaaminen laitetaan täytäntöön tyynin mielin suunnitelman mukaisesti. Erityisen raaka ja erityisen julma tapa ovat kaksi eri asiaa ja ne voivat esiintyä teossa samanaikaisesti. Erityisen raakuuden ja erityisen julmuuden tulee olla sisällöllisesti selkeästi hahmoteltavissa erikseen. Erityinen raakuus herättää todennäköisesti kysymyksen ”voiko ihminen tehdä tällaista” ja erityinen julmuus painottuu uhrin kärsimyksen aiheuttamiselle tapon yhteydessä. Ydintapaus erityiselle julmuudelle olisi ilmeisesti tappaminen kidutustyyppisesti. Murhan tunnusmerkistöön riittää kvalifiointiperusteiksi joko erityinen raakuus tai erityinen julmuus (tai jokin muu kvalifiointiperusteista), kokonaisuutena arvostellun törkeyden lisäksi. Vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen edellyttää konkreettisuutta, yleisyyttä ja vakavuutta, jotka voidaan ajatella kosketavan vakavaa yleistä terveyden ja hengen vaaraa, kuten autopommitapauksessa KKO:2003:53 on todettu tapahtuneen. (Frände, Matikkala, Tapani, Tolvanen, Viljanen & Wahlberg 2018, 223–239.)

Rikoslain (39/1889) 21 luvun 18 § määrittää virkamiehen käsitteen. Virkatoimen estämisen tulee olla motiivina tappamiselle. Lain esitöiden (HE 94/1993 vp, 93) mukaisesti ankaroittamisperuste koskee ja erityinen suoja annetaan niille virkamiehille, joiden tehtävänä on yleisen turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitäminen, ja jotka ovat virkansa puolesta velvollisia asettumaan väkivallalle alttiiksi. Kokonaistörkeysvaatimus eli ”rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä” on välttämätön peruste murhan tunnusmerkistön toteutumiselle, muttei yksinään riittävä. Kvalifiointiperusteet voivat toimia murhan kokonaistörkeyden konkreet-

tisena tulkinta-apuna. Esimerkiksi erityinen raakuus voi olla niin raakaa, että kvalifiointiperusteeksi riittävän määrän ylimenevä osa voidaan käyttää kokonaistörkeyden perusteluissa. Kokonaistörkeysvaatimus täyttyy esimerkiksi suunnittelussa kunniamurhassa, jossa kyseessä on naisen avioituminen valitsemansa miehen kanssa, sillä myös perus- ja ihmisoikeusnäkökohdilla on kokonaistörkeyden arvioinnissa merkitystä. (Frände ym. 2018, 241–246.)

Presidentin armahdus (731/1999 105 §) ei ole enää ainoa tapa päästä elinkautisesta vankeusrangaistuksesta tai muusta rangaistuksesta tai rikosoikeudellisesta seuraamuksesta vapauteen. Rikoslain 2 c luvun 10 §:n ensimmäisen momentin mukaisesti elinkautisesta voi päästä tietyin ehdoin ehdonalaiseen vapauteen. Vankeilassaoloaikaa on täytynyt kuluu vähintään 12 vuotta (alle 21-vuotiailla rikosten tekijöillä 10 vuotta). Toinen momentti säättää niistä perusteista, millä ehdonalainen voi tulla kysymykseen ja kolmas momentti koevapaudesta. (39/1889.) Helsingin hovioikeus käsittelee vangin hakemuksesta elinkautiseen vankeuteen tuomitun vapauttamista koskevan asian (781/2005).

Morrallin (2006) mukaan murhan motiivit voidaan tiivistää neljään L:ään, joita ovat ”lust, love, loathing ja loot”, suomennettuina himo, rakkaus, inho ja rahallinen vaikutin. Vaikka motiivin löytäminen on keskeistä poliisitutkinnoissa, ei sen löytäminen kuitenkaan selitä murhaa. Morrall vastaa myös kysymykseen, voiko murhaajat olla joko ”hulluja” tai ”pahoja”. Muutamat todella ”hullut” ihmiset tappavat, koska he kärsivät psykoottisista harhoista tai hallusinaatioista tai koska he ovat persoonallisuudeltaan psykopaatteja. Suurin osa psyykkisistä häiriöistä kärsivistä (jopa he ketkä ovat vakavasti paranoidisia ja psykopaattisia) ei kuitenkaan tapa. Hulluuden määrittelemine on sinänsä kiistanalaista ja se voi olla oletuksena, kun motiivi puuttuu. Pahuus voi olla mielipidekysymys, sillä jotkut saattavat pitää historian pahimpia henkilöitä sankareina. (Morrall 2006, 36–37.)

2.3 Surma

Rikoslain 21 luvun 3 § säättää surman teonkuvauksen täyttymisen kriteerit. Tuomio surmasta on vankeus vähintään neljäksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Kyseessä on surma, jos tappo, huomioon otettuna rikosentekijän vaikuttimet, rikoksen poikkeukselliset olosuhteet tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty. Myös surman yritys on rangaistava teko. (39/1889.)

Kyseessä on surma, kun tappo on tehty erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa, vaikkei sanaa ”erittäin” ole enää lakiin erikseen kirjoitettu. Säännöstä on joka tapauksessa tarkoitus soveltaa vain poikkeuksellisesti. Poikkeuksellisia olosuhteita voivat olla esimerkiksi pakkotilaa lähellä olevat tai sitä muistuttavat tilanteet, joissa henkirikos näyttäytyy tekijälle ainoana ulospääsynä tai tilanteissa, joissa syytakeinen henkilö surmaa toisen kokemansa poikkeuksellisen järkytyksen seurauksena. Henkirikos, jossa surmaaminen on tapahtunut säälistä uhrin vakaan pyynnön seurauksena, voidaan sen poikkeuksellisen tilanteen takia arvioida surmana. Vakaaksi pyynnöksi hyväksytään vain syyntakeisen, oikeudellisesti pätevään tahdonmuodostukseen kykenevän ja mieleltään terveen henkilön pyyntö. (HE 94/1993 vp, 90–91, 94.)

2.4 Lapsensurma

Rikoslain 21 luvun 4 § säättää lapsensurmasta. Lapsensurmasta tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi nainen, joka synnytyksestä johtuvassa ahdistuksessa tai uupumuksessa surmaa lapsensa. Myös lapsensurman yritys on rangaistava teko. (39/1889.) Lapsensurma tunnusmerkistönä on koettu tarpeelliseksi säilyttää rikoslaissamme, sillä usein tekoon syyllistyy hyvin nuoria äitejä. Heidän tulevaisuuden kannalta rikosnimikkeellä on sekä sen nimen että lievemmän rangaistavuuden takia olennainen merkitys. (HE 94/1993 vp, 95.)

Piispa, Taskinen ja Ewalds (2012) laativat selvityksen perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Surmia oli selvityksessä yhteensä 35. He jakoivat surmat kolmeen eri pääluokkaan; perhesurmiin (7), vastasyntyneiden oman lapsen surmiin (12) ja muihin oman lapsen surmiin (16). Selvityksen mukaan perhesurmien taustalta erottuivat parisuhteen ongelmat ja eroaikeet sekä taloudelliset vaikeudet. Monilla tekijöistä oli mielenterveyden ongelmia. Vastasyntyneiden surmien tekojen taustalla oli havaittavissa vanhempiin tai lääkäriin liittyvää häpeää ja pelkoa tai välinpitämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä raskaudesta, haluttomuutta saada lasta tai mielenterveyden ongelmia. Kaikki vastasyntyneiden surmien tekijät olivat selvityksen mukaan naisia, puolet alle 25-vuotiaita. Muiden oman lapsen surmien tekojen taustoilta oli havaittavissa kaksi yleistä piirrettä. Ensimmäisessä toinen puolisoista oli uhannut erolla tai pari oli eroamassa ja kostona tästä toinen puolisoista surmasi lapset. Toisessa teon taustalla oli toisen vanhemman pitkäkestoinen masennus tai vakava mielenterveyden ongelma. Synnytyksen jälkeinen masennus oli naispuolisilla tekijöillä yksi mielenterveyden ongelmista. Monentyyppisiä ongelmia ilmeni perheissä niin lasten kasvatuksessa kuin vanhempien omassa elämässä. (Piispa, Taskinen & Ewalds 2012, 13–14.)

Lapsensurmat ovat nykypäivänä melko harvinaisia johtuen sosiaalisten olojen muuttumisesta, aborttilainsäädännön vapautumisesta, ehkäisymenetelmien kehittymisestä sekä arvojen moninaistumisesta. Aikaisemmin lapsensurman tunnusmerkistöllä oli suurempi kriminaalipoliittinen merkitys. Lapsensurma voidaan lain esitöiden mukaan tehdä joko synnytyksen aikana tai sen jälkeen, eikä sille ole säädetty mitään erityistä tekotapaa. Uupumuksen tai ahdistuksen tulee kuitenkin olla nimenomaisesti johtunut synnytyksestä, jotta lapsensurman tunnusmerkistö täyttyy. (Frände ym. 2018, 251.)

3 MIELENTILATUTKIMUS

Oikeuspsykiatrisia mielentilatutkimuksia on tehty Suomessa jo 1800-luvulta alkaen rikoksista syytetyille (Niuvanniemen sairaala 2022). Tehtyjen mielentilatutkimuksien määrä oli 1980-luvun lopulla korkeimmillaan. Vuosittain niitä tehtiin yli 300 ja henkilöistä 60 arvioitiin vuosittain syyntakeettomiksi. Mielentilatutkimusten lasku jatkui 2010-luvulle saakka, jonka jälkeen se on tasoittunut. (Törölä 2019, 449; Ahlgrén-Rimpiläinen ym. 2021, 221.)

Mielentilatutkimuksella otetaan kantaa tuomitun, syytetyn tai epäillyn syyntakeisuuden rikoksen tekohetkellä ja tutkimuksen päätyttyä hänen hoidon tarpeeseensa. Mielentilatutkimus määrätään tuomioistuimen päätöksellä, jonka jälkeen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (jäljempänä THL) vastaanottaa tutkimuspyynnön, käsittelee lausunnot, myöntää mahdollisen jatkoajan sekä päättää tutkimuspaikan. Pääsääntöisesti mielentilatutkimukset tehdään sairaaloissa, pääosin valtion sairaaloissa, joita ovat Vanhan Vaasan sairaala ja Niuvanniemen sairaala. Mielentilatutkimuksesta laadittu lausunto tulee THL:n oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan käsiteltäväksi, jonka jälkeen lautakunta antaa oman lausuntonsa tuomioistuimelle syytetyn tai epäillyn mielentilasta. Lautakunta voi määrätä syytetyn tai epäillyn tarvittaessa hoitoon. Mielentilatutkimus saa kestää korkeintaan kaksi kuukautta, mutta erityisyistä THL voi myöntää jatkoaikaa tutkimukselle. (THL 2019.)

Oikeuskäytännössä rajanveto syyntakeisten ja alentuneesti syyntakeisten välillä ei ole yhtä selkeää kuin syyntakeettomien erottelu on lääketieteellisesti. Mielentilatutkimukseen määrätään pääosin henkilöitä, jotka ovat syyllistyneet vakaviin väkivaltarikoksiin ja kriminaalipoliittisesti syyntakeisuuden arviointi onkin erittäin tärkeä kysymys. Rikosoikeudenkäynnin asianosaisten ja myös laajemmin yhteiskunnan kannalta on syytetyn syyntakeisuuden tutkiminen tärkeää. (Korhonen 2006, 77, 81; Haaste 2/2018, 8; Frände ym. 2018, 205.)

Tuomioistuin voi määrätä vastaajan mielentilatutkimukseen oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 37 §:n nojalla, jos se on välituomiossaan todennut vastaajan menetelleen syytteen mukaisesti rangaistavaksi säädetyllä tavalla, mielentilan tutkiminen on perusteltua ja vastaaja suostuu tutkimukseen tai häntä syytetään rikoksesta, josta voidaan tuomita yli vuosi vankeutta tai hän on vangittuna. Tuomioistuin voi joissain tapauksissa määrätä rikoksesta epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä epäillyn, hänen edunvalvojansa tai syyttäjän esityksestä, jos mielentilatutkimuksen tarve on selvä tai epäilty on tunnustanut teon. Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) 11 luvun 5 a §:n mukaisesti tuomioistuimen tulee ratkaista erikseen välituomiollaan kysymys siitä, onko vastaaja menetellyt syytteen mukaisesti rangaistavaksi säädettävällä tavalla. Vasta tämän jälkeen tuomioistuin voi määrätä mielentilan tutkittavaksi. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 69 §:n mukaisesti päätökseen mielentilatutkimuksen määrittämisestä ei voi hakea muutosta, mutta päätöksestä voi kannella. Kanteluun ei aseteta määräaikaa ja se on käsiteltävä kiireellisenä. (4/1734; 689/1997.)

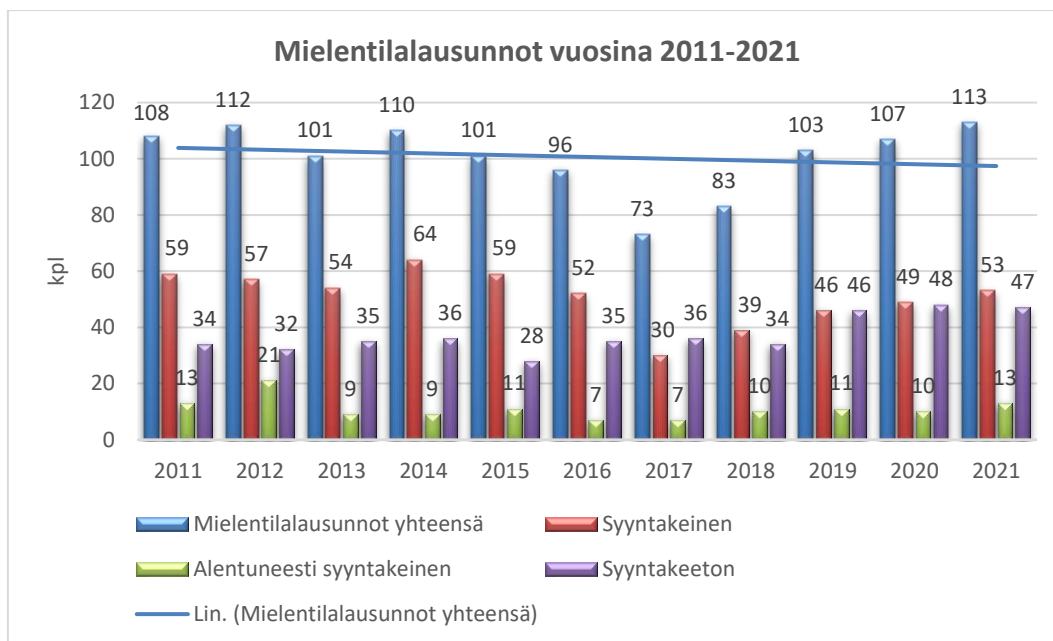
Mielentilatutkimuksessa koulutettu henkilökunta seuraa tutkittavaa mielisairaalassa 1–2 kuukauden ajan. Tänä aikana tutkittavalle tehdään standardoituja psykologia testejä, laaja psykiatrinen tutkimus, ruumiillisen terveydentilan tutkimus sekä mahdollisia kuvantamistutkimuksia aivojen rakenteellisen poikkeavuuden havaitsemiseksi. Kansainvälisesti arvioiden suomalainen oikeuspsykiatrinen mielentilatutkimus on perusteellinen ja sen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että ne tehdään Suomessa tuomioistuimen pyynnöstä. Riippumattomuuden kannalta on tärkeää, ettei tutkimuksen suorittanut lääkäri ole syyttäjän tai puolustuksen asiantuntija. Oikeuspsykiatrien velvollisuus on esittää objektiivinen kannanotto tutkittavasta mielentilatutkimuksen sekä syytteenalaisen teon aikana, riippumatta siitä kenen kantaa tutkimuksen tulos puoltaa. (Niuvanniemen sairaala 2022.)

Mielenterveyslain (1116/1990) 2 luvun 8 §:n mukaisesti henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon vain, jos hänen tode-

taan olevan mielisairas, mielisairautensa vuoksi hoidon tarpeessa niin, että hoitamatta jättäminen pahentaisi olennaisesti hänen mielisairauttaan tai vaarantaisi vakavasti hänen tai muiden henkilöiden terveyttä ja turvallisuutta sekä tapauksissa, joissa muut mielenterveyspalvelut ovat riittämättömiä tai eivät sovellu käytettäviksi. Mielenterveyslain 3 luku säättää mielentilatutkimukseen määrätyn mielentilan tutkimisesta ja tahdosta riippumattomasta hoidosta. Kun tuomioistuin määrää mielentilan tutkittavaksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla, voidaan epäilty tai syytetty ottaa ja pitää mielentilatutkimusta varten sairaalassa tahdostaan riippumatta sen estämättä mitä mielenterveyslain 2 luvussa säädetään. Jos tahdosta riippumattoman hoidon perusteet ovat olemassa, määrää THL epäillyn tai syytetyn tahdosta riippumattomaan hoitoon. Jos kuitenkin tuomioistuin toteaa mielentilatutkimukseen määräämisen jälkeen epäillyn syyttömäksi tekoon, THL:n määräämispäätös laitoshoidosta raukeaa ja hoidon määrääminen päätetään mielenterveyslain 2 luvun mukaisesti. Mielenterveyslain 4 luvussa säädetään rangaistukseen tuomitsematta jätetyn hoidosta tahdosta riippumatta. Tuomioistuin voi saattaa THL:n selvitettäväksi psykiatrisen sairaanhoidon tarpeen, jos tuomioistuin jättää rikoksesta syytetyn tuomitsematta mielentilan vuoksi. Syytetty voidaan määrätä tuomioistuimen toimesta THL:n antamaan päätökseen saakka säilytettäväksi vankilassa. (1116/1990.)

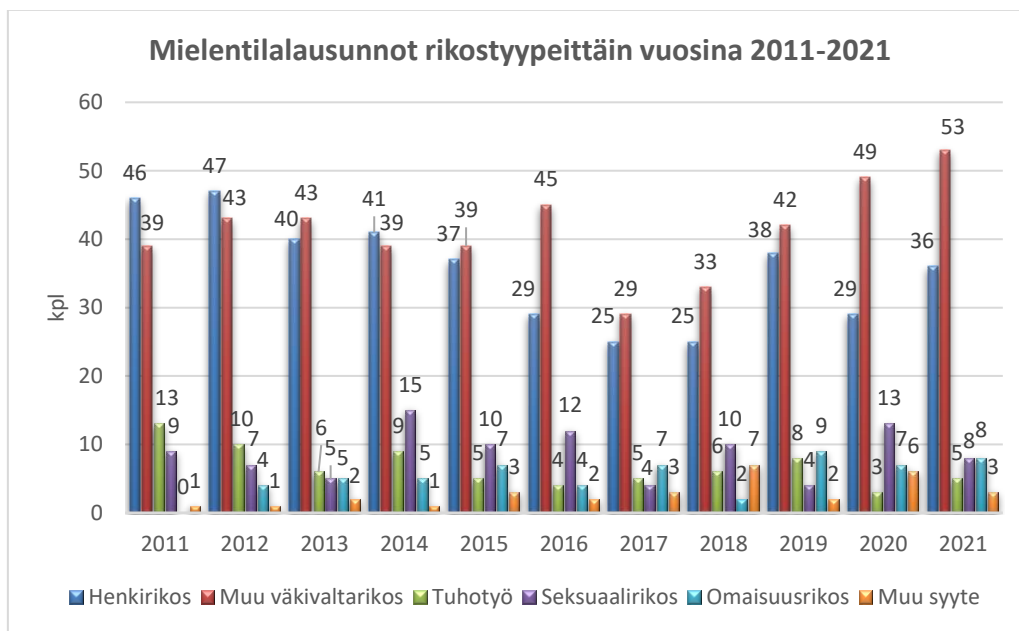
Kokonaisuudessaan mielentilalausuntoja on viimeisen kymmenen vuoden aikana tehty melko tasaisesti (Kuvio 2). Vuosina 2017 ja 2018 lausuntoja annettiin vähemmän muihin vuosiin verrattuna. Kuviosta nähdään alentuneen syyntakeisuuden olevan selkeästi alhaisin kategoria, kun taas syyntakeisuuden olevan pääosin korkein. Vuosina 2019–2021 syyntakeettomiksi todettiin aiempia vuosia enemmän henkilöitä. Selvyyden vuoksi kuvioon ei otettu mukaan syyntakeisuusarvioita, joissa henkilö on ollut sekä syyntakeinen ja alentuneesti syyntakeinen, alentuneesti syyntakeinen ja syyntakeeton sekä syyntakeinen ja syyntakeeton, sillä nämä syyntakeisuusyhdistelmät olivat määrällisesti pieniä, 0–3 henkilö per vuosi. Lineaarista trendiviivaa hyödyntäen voidaan kuviosta nähdä mielentilalausuntojen määrän olleen kokonaisuudessaan tarkasteltujen vuosien osalta hieman laskeva.

Kuviosta täytyy huomioida, ettei kyseiset mielentilalausunnot koske pelkästään henkirikoksia, vaan myös muita rikoksia, jotka nähdään alemmalla Kuviosta 3.

Kuvio 2. Mielentilalausunnot vuosina 2011–2021 (THL 2022).

Alla olevasta Kuviosta 3 nähdään, että suurin osa mielentilalausunnoista painottuu henkirikoksiin ja muihin väkivaltarikoksiin, mutta niitä laaditaan myös muiden rikosten yhteydessä. Vuosina 2016 ja 2020–2021 mielentilalausuntoja laadittiin huomattavan paljon väkivaltarikoksissa (Kuvio 3).

Kuvio 3. Mielentilalausunnot rikostyypeittäin vuosina 2011–2021 (THL 2022).

Mielentilatutkimuksien määrä on huomattavasti laskenut rikoslakiin vuonna 2002 tehdyn uudistuksen sekä kustannussäästöpainoiden jälkeen. Suomalaiset vankilatuomiot ovat jopa vakavissa väkivaltarikoksissa usein lyhyempiä kuin tahdonvastainen hoito valtion sairaalassa, mistä syystä teeskentelystä tai rikoksentekijän aiemman psykiatrisen hoidon ja psyykkisten oireiden kertomatta jättämisestä oikeudessa on tullut suosittua. Vakavasti mieleltään sairaat henkilöt voidaan tuomita vankilaan, jos heidän on katsottu olleen vastuussa teoistaan tai jos rikoksentekijä on salannut psykoottisen häiriönsä. Alentuneesti syyntakeisten lyhyemmistä tuomioista on tullut harvinaisempia, minkä seurauksena monet rikoksentekijöistä eivät hakeudu mielentilatutkimukseen. Mielentilatutkimuksia ei myöskään tehdä enää rutiinitoimenpiteenä vakavissa väkivaltarikoksissa. Päättäjien tulisi ottaa huomioon myös negatiiviset vaikutukset pyrkimyksessä hoitaa psyykkisesti sairaita muualla kuin laitoksissa ja luoda palveluita tälle pienelle, mutta merkittävälle vakavista mielenterveyden ongelmista kärsivälle joukolle, jonka sairaudet ovat vaikeasti parannettavissa nykyisellä järjestelyllä. (Jüriloo ym. 2017, 2–5.)

3.1 Syyntakeisuus

Syyntakeisella tarkoitetaan täydessä ymmärryksessä toiminutta rikoksenteijää (Tapani & Tolvanen 2013, 362). Rikosoikeudellisesti tekijä on syyntakeinen ja rangaistusvastuunalainen, kun hänen henkistä kypsyytensä sekä psyykkistä terveydentilaansa koskevat vähimmäisedellytykset täyttyvät. Jos jokin määrätystä edellytyksistä ei täyty, on tekijä syyntakeeton. Rikoslain 3 luvun 4 §:n mukaisesti rikoksenteijän vastuukäräjä on 15 vuotta, tällöin lain vahvistaman ikärajan alle jäävät henkilöt ovat syyntakeettomia. Syyntakeisuuden positiivisessa määrittelyssä rikoksenteijän oletetaan olevan lähtökohtaisesti syyntakeinen. Tällä tavalla on kierretty kohdattavat ongelmat, joten syyntakeettomuus on siten poikkeuksellinen tila. Asiaa on lähestytty negatiivisen määrittelyn kautta myös lainsäädännössä. Tämä tarkoittaa sitä, että vahvistetaan ne perusteet, joilla syyntakeisuuden katsotaan puuttuvan sen sijaan, että kuvattaisiin syyntakeisuuden edellytykset. Antamalla syyntakeettomuuden kriteerit, jotka liittyvät sekä tekijän mielentilaan ja -terveyteen että tekijän ikään, vahvistetaan syyntakeisuuden edellytykset. (HE 44/2002 vp, 46; 39/1889.)

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä (KKO:2000:3) oli kyseessä syyntakeisuusarviointi A:n syyllistyttyä vaimonsa ja kolmen pienen lapsensa murhiin. A oli tappanut perheensä lyömällä heitä kymmenillä puukoniskuilla ympäri heidän kehojaan. A väitti täydentäneensä puukoniskuja jo kuolleisiin uhreihinsa nautittuaan alkoholia surmaamisten jälkeen, mutta oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen yhteydessä tehdyt havainnot eivät käräjäoikeuden mukaan tätä väitettä kuitenkaan tukeneet. A:lle suoritettiin mielentilatutkimus, jonka mukaan hän kärsi sekamuotoisesta persoonallisuushäiriöstä, jossa oli pakko-oireisia, epävakaita ja narsistisia piirteitä, lisäksi teon aikana hänellä oli ollut keskivaikea masennustila. Mielentilatutkimuksen lausuntoehdotuksen mukaan A oli ollut tekojen aikaan täyttä ymmärrystä vailla, eli alentuneesti syyntakeinen. Terveystieteellisen oikeusturvakeskus katsoi lausunnossaan myös, että A:ta oli perusteltua pitää tekojen aikaan

alentuneesti syyntakeisena, sillä A:n masennustilaa voitiin pitää keskivaikeaa vakavampana tekoja edeltäneiden kahden kuukauden aikana. Käräjäoikeus tuomitsi A:n alentuneesti syyntakeisena neljästä murhasta 14 vuoden ja 10 kuukauden pituiseen vankeuteen. Käräjäoikeuden kaksi lautamiestä olivat ratkaisusta muuten samaa mieltä kuin enemmistö, mutta he olisivat tuominneet A:n täydessä ymmärryksessä eli syyntakeisena tehdyistä neljästä murhasta elinkautiseen vankeuteen. (KKO:2000:3.)

Hovioikeus katsoi, ettei mielentilalausunnosta ilmenevä persoonallisuushäiriö tai masennustila ole heikentänyt A:n ymmärrystä niin olennaisesti, etteikö hänellä olisi ollut mahdollisuuksia säädellä toimintaansa. Hovioikeuden mukaan A oli teot tehdessään täydessä ymmärryksessä eli syyntakeinen. Hovioikeus tuomitsi A:n elinkautiseen vankeuteen neljästä murhasta. Hovioikeuden yksi jäsenistä oli eri mieltä ja esittelijä jätti asiassa mietinnön. Mietintö oli hovioikeuden tuomion ja rikosten oikeudellisen luonteen osalta tuomion mukainen, mutta mietinnössä otettiin kantaa mielentilalausuntoon, jossa nimenomaisesti oli mainittu A:n masentuneisuudella ja persoonallisuushäiriöllä olleen syy-yhteys tekoihin. A on siis ollut rikokset tehdessään alentuneesti syyntakeinen ja käräjäoikeuden tuomio on mietinnön mukaan oikea. Hovioikeuden eri mieltä ollut jäsen hyväksyi esittelijän mietinnön. (KKO:2000:3.)

Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan A on toiminut määrätietoisesti ja johdonmukaisesti perheensä tappaessaan ja hänen käyttäytymisensä ennen tekoja sekä tekojen toteuttaminen eivät puhu sen puolesta että A:n mielentila olisi ollut niin järkkynyt, etteikö hän olisi ymmärtänyt tekojaan. Myöskään masennustila ja persoonallisuushäiriö eivät ole heikentäneet hänen kykyään säädellä toimintaansa niin olennaisesti, että alentunut syyntakeisuus tulisi harkittavaksi. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta, joten A tuomittiin täydessä ymmärryksessä eli syyntakeisena neljästä murhasta elinkautiseen vankeuteen. Yksi korkeimman oikeuden jäsenistä oli eri mieltä. Hän oli samaa mieltä tekojen rikosoikeudellisesta luonteesta, mutta tehdyn mielentilatutkimuksen perusteella hän

olisi tuominnut A:n kuten käräjäoikeus alentuneesti syyntakeisena neljästä murhasta 14 vuoden ja 10 kuukauden vankeuteen. (KKO:2000:3.)

3.2 Alentunut syyntakeisuus

Alentuneesti syyntakeisella tarkoitetaan ”täyttä ymmärrystä vailla” olevaa rikoksentekijää. Alentuneen syyntakeisuuden kategorian käyttöala on alentunut huomattavasti 1980-luvulta lähtien. (Tapani & Tolvanen 2013, 362; Melander 2021, 2458.) Alentunut syyntakeisuus tarkoittaa rikoslain 3 luvun 4 §:n 3 momentin mukaisesti tilannetta, jossa tekijä ei ole syyntakeeton, mutta hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään, ymmärtää tekonsa oikeudenvastaisuus tai tosiasiallinen luonne on vajaamielisyyden, tajunnan tai mielenterveyden häiriön taikka mielisairauden vuoksi merkittävästi alentunut. Tällöin rangaistuksessa otetaan huomioon rikoslain 6 luvun 8 §:n eli rangaistusasteikon lieventämisen 3 ja 4 momentti. (39/1889.) Rikoslain yleisten oppien uudistuksessa vuonna 2003 muutettiin vastuujärjestelmää niin, että nykyään myös alentuneesti syyntakeinen voidaan tuomita enimmäisrangaistukseen, kuten murhasta elinkautiseen (Frände ym. 2018, 205–206).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä (KKO:2022:13) A oli syyllistynyt murhaan ja eräisiin muihin rikoksiin alentuneesti syyntakeisena. Käräjäoikeudessa A:ta ja hänen kanssasyytettyään syytettiin törkeästä vapaudenriistosta, törkeästä ryöstöstä, lievästä maksuvälinepetoksesta, murhasta, hautarauhan rikkomisesta sekä vahingonteosta. Vastajaat olivat käräjäoikeuden mukaan suunnitelleet tekoa etukäteen, yrittäneet vaikeuttaa murhan tutkintaa sekä peitellä rikostaan. Tappo oli tehty lisäksi vakaasti harkiten, uhri X:lle kovia tuskia aiheuttaen, erityisen raa’alla ja julmalla tavalla ja X:n oli täytynyt tuntea poikkeuksellisen kovaa kärsimystä ja kauhua. Kokonaisuutena arvostellen rikos oli törkeä. Käräjäoikeus määräsi A:n mielentilan tutkittavaksi ja mielentilalausunnon mukaan A oli ollut alentuneesti syyntakeinen rikoksen tekoaikana. Mielentilalausunnon mukaan A oli ymmärtänyt tekojensa oikeudenvastaisuuden ja tosiasiallisen luonteen, mutta seuraamusharkinnassa tekoon liittyvät erityisen raskauttavat piirteet painoivat niin paljon, ettei käräjäoikeus katsonut alentuneen syyntakeisuudenkaan olleen riittävä perustelu

elinkautista lievemälle rangaistukselle. A tuomittiin kärjäoikeudessa elinkautiseen vankeuteen alentuneesti syyntakeisena murhasta ja muista hänen syykseen luetuista rikoksista. Valituksessaan hovioikeuteen A vaati, että hänen syykseen luetaan alentuneesti syyntakeisena tehty tappo ja että rangaistusta joka tapauksessa lievennetään määräaikaiseksi vankeusrangaistukseksi. Hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden tuomiota. Korkein oikeus myönsi A:lle valitusluvan ja hän vaati valituksessaan elinkautisen vankeusrangaistuksen lieventämistä määräaikaiseksi vankeusrangaistukseksi. Kysymys korkeimmassa oikeudessa oli siitä, tuomitaanko A:lle määräaikainen vankeusrangaistus vai tuomitaanko hänet elinkautiseen vankeuteen alentuneesta syyntakeisuudesta huolimatta. Korkein oikeus katsoi, että A:lle alentuneesti syyntakeisena tehdystä murhasta olisi tuomittava 12 vuoden vankeusrangaistus. Korkein oikeus muutti hovioikeuden tuomiota siten, että A tuomittiin syyksi luetuista rikoksista yhteiseen 13 vuoden vankeusrangaistukseen. (KKO:2022:13.)

Toisessa korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä (KKO:2005:48) A oli tappanut yliannostamalla veteen sekoitettuja psykiatrisia- ja muita rauhoittavia lääkkeitä sekä masennuslääkkeitä kehitysvammaisen tyttärensä B:n. Tämän seurauksena B oli kuollut lääkkeiden yhteismyrkytykseen. A oli tekohetkellä 72-vuotias. Terveystieteiden tutkimuskeskus yhtyi sille annettuun lausuntoehdotukseen, jossa katsottiin A:n aivoelimellisen tunne-elämän psyykkisen kapeutumisen, epävakauden korostumisen sekä arvostelu- ja päättelykyvyn heikentymisen oleellisesti heikentäneen hänen kykyään säädellä käyttäytymistään teon yhteydessä, hänen kykyään ymmärtää teon oikeudellis-moraalista merkitystä sekä tosiasiallista luonnetta. A:lla oli ollut vaikeuksia erottaa omia sekä uhrin tarpeita ja etuja persoonallisuushäiriönsä vuoksi. Lausuntoehdotuksen mukaisesti A oli ollut teon aikana alentuneesti syyntakeinen. Kuitenkaan mielentilatutkimuksen aikana A:lla ei ollut todettavissa varsinaista harhaluuloisuutta, vainoharhaisuutta tai muutakaan mielisairautta, eikä hän vaikuttanut olevan myöskään mielentilatutkimuksen aikana ahdistunut, varautunut tai masentunut. A:n todellisuudentaju oli vaikuttanut normaalilta. Kärjäoikeus katsoi, ettei A:n lievä älyllisten toimintojen häiriintyminen

tai persoonallisuushäiriön korostuminen ollut heikentänyt hänen ymmärrystään siinä määrin, etteikö hän olisi täysin ymmärtänyt tekoaan. Käräjäoikeus tuomitsi tästä syystä A:n murhasta elinkautiseen vankeuteen. (KKO:2005:48.)

Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota, mutta yksi jäsenistä oli eri mieltä ja olisi tuominnut A:n alentuneesti syyntakeisena murhasta. Korkein oikeus totesi syyntakeisuusarvioinnissaan, että mielentilalausunnon loppupontena oli, että A kärsi sekamuotoisesta persoonallisuushäiriöstä, jossa oli tunne-elämältään huomionhakuisen ja epävakaa persoonallisuushäiriön piirteitä. Aivoelimellistä persoonallisuushäiriön korostumista ja lievää älyllisten toimintojen häiriintymistä ilmeni lisäksi A:n pitkäaikaisen aivoverenkierron heikkenemisen myötä. Arvostelukyvyn heikentyminen ei ollut vielä dementia-asteista. Vaikkei A:n persoonallisuushäiriö ollutkaan aiemmin vaikea-asteista, oli hän kuitenkin tämän sekä aivoperäisen persoonallisuuden kapeutumisen pohjalta hahmottanut suhteensa tyttärensä todellisuutta vääristävällä tavalla. Yllä mainittujen perusteella korkein oikeus tuomitsi A:n alentuneesti syyntakeisena murhasta 10 vuoden vankeusrangaistukseen, josta vähennettiin vapaudenmenetysaika. Kaksi jäsenistä oli ratkaisusta eri mieltä. Molemmat olisivat tuominneet A:n murhan sijaan taposta, mutta toisen jäsenen mukaan syyntakeisuuden osalta A ei ollut alentuneesti syyntakeinen, vaan hän oli toiminut täydessä ymmärryksessä eli syyntakeisena. (KKO:2005:48.)

3.3 Syyntakeettomuus

Syyntakeettomalla tarkoitetaan ”ymmärrystä vailla” olevaa rikosentekijää (Tapani & Tolvanen 2013, 363). Rikoslain 3 luvun 4 § säättää rikoksen tekijän syyntakeisuudesta. Henkilö on 4 §:n 2 momentin perusteella syyntakeeton, jos hän ei rikoksen tekohetkellä pysty syvän vajaamielisyyden, vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön taikka mielisairauden takia ymmärtämään tekonsa oikeudenvastaisuutta tai sen tosiasiallista luonnetta taikka hänen käyttäytymiskyynsä on tästä syystä ratkaisevasti heikentynyt. Henkilöt, joiden älykkyydosamäärä on 50–70 tai vähemmän luokitellaan syvästi vajaamielisiksi. Vakava tajunnan häiriö voi johtua

esimerkiksi aivovammasta, dementiasta tai myrkytyksestä ja periaatteessa vakava tajunnan häiriö saattaa johtua myös voimakkaasta ja nopeasta tunnetilan muutoksesta. Vakavalla mielenterveyden häiriöllä tarkoitetaan lähinnä vaikeita sekavuus- ja rajatiloja tai vaikeita persoonallisuushäiriöitä. Hypnoosi, unisekavuus ja uupumus saattavat olla syinä sekavuustilaan. Mielisairaudella tarkoitetaan yleisimpiä psykooseja, kuten skitsofreniaa tai maanisdepressiivisyyttä. (39/1889; Tapani & Tolvanen 2013, 364–365.)

Psykoosit ja lähinnä skitsofrenia ovat psykiatrisia diagnooseja, joista voidaan päätellä rikosentekijän syyntakeettomuus. Jotta syyntakeettomuuden kriteeri kuitenkin täyttyy, tulee psyykkisen sairauden olla syynä henkilön motivaatiolle, toimintakyvylle ja heikentyneelle havainnolle. Psykoosien erilaisiin diagnooseihin kuuluvat skitsofrenia ja sen alatyypit, psykoosipiirteinen persoonallisuus, harhaluuloisuushäiriö, ohimenevät psykoottiset häiriöt, skitsoaffektiivinen häiriö sekä määrittämätön ei-elimellinen psykoottinen häiriö. (Korhonen 2006, 76; Mielenterveystalo 2022.)

A oli tappanut B:n lyömällä tätä useita kymmeniä kertoja puukolla vartaloon, selkään, jalkoihin ja kasvoihin. A oli lisäksi lyönyt B:tä nyrkillä eri puolille vartaloa. B:llä oli todettu noin 100 elämänaikaista pisto- ja viiltohaavaa sekä 100 kuolemanjälkeistä teräasevammaa, jotka olivat kohdistuneet ylävartalolle, kaulaan, päähän, jalkoihin ja sukuelinalueelle. A oli myös sahanut ranteen yläpuolelta vainajan käden irti. Lisäksi A oli kuvannut tekoa ja lähettänyt kuvamateriaalia eteenpäin. A:lle suoritettiin mielentilatutkimus, jonka mukaan hän toimi teot tehdessään syyntakeettomana. Käräjäoikeudella ei ollut syytä arvioida syyntakeisuutta toisin. Käräjäoikeus syyksiluki A:lle rikokset, mutta jätti hänet syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta. A:lta takavarikoitiin rikosentekovälineet (puukko, saha ja puhelin) ja ne tuomittiin valtiolle menetetyiksi. A määrättiin THL:n toimesta tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon Niuvanniemen sairaalaan. Rangaistusseuraamus jäi käräjäoikeuden tuomiolla lainvoimaiseksi. A valittiin tuomiosta hovioikeuteen. Hovioikeudessa kyseessä oli syyntakeettomuuden vaikutus

korvausmääriin sekä A:n matkapuhelimen menettämisseuraamuksen kumoaminen. (VaaHO:2022:2.)

A oli lyönyt avopuolisoaan B:tä kolmella eri veitsellä yhteensä 76 kertaa kohdistuen iskut kasvoihin, kaulalle, selkään, peräaukon sekä sukuelinten alueille. Heillä oli ollut riitaa ennen iskujen tapahtumista. A kertoi hovioikeudessa alkaneensa surmaamaan avopuolionsa B:n sisällä ollutta käärmettä ja sen sikiötä, tarkoituksenaan pelastaa maailma. Hän oli ensiksi lyönyt B:tä kokkiveitsellä kaulaan useita kertoja, jonka jälkeen veitsen terä oli katkennut ja A oli jatkanut iskujaan hedelmäveitsellä. A oli lopuksi lyönyt B:tä kääntöveitsellä useita kertoja kohtuun tapakseen käärmeen sikiöt. A:n kertomuksen mukaan hän ei ollut halunnut aiheuttaa B:lle kärsimystä tai kipua, vaan hän oli halunnut murhata pedon tehokkaasti. Hovioikeus jätti käräjäoikeuden tavoin A:n rangaistukseen tuomitsematta, sillä hän oli teon aikaan ollut syyntakeeton. Mielentilalausunnon mukaan A oli tahdosta riippumattoman hoidon tarpeessa ja THL määräsi hänet Niuvanniemen sairaalaan tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon. (Savolainen 2021.)

4 OIKEUSTURVA

Suomen perustuslaki (731/1999) takaa jokaiselle ihmiselle oikeusturvan. Oikeusturvasta on säädetty perustuslain 2 luvun 21 §:ssä. Oikeusturvalla tarkoitetaan, että jokaisella on oikeus saada lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa asiansa käsitellyksi asianmukaisesti sekä ilman aiheetonta viivytystä. Lisäksi jokaisella on oikeus saada tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi hänen velvollisuuksiaan ja oikeuksiaan koskeva päätös. Hyvän hallinnon takeet, oikeudenmukainen oikeudenkäynti, oikeus tulla kuulluksi, käsittelyn julkisuus, muutoksenhaku sekä oikeus saada perusteltu päätös turvataan lailla. (731/1999.) Ihmisoikeuksien toteutumisen ja perusoikeuksien turvaamisen on julkisen vallan turvattava. Perustuslaki on kaiken julkisen vallan ja lainsäädännön käytön perusta ja sillä on etusija tilanteissa, joissa jokin toinen laki, esimerkiksi rikoslaki, olisi ristiriidassa sen kanssa. (731/1999 22 §; Oikeusministeriö 2022; Saraviita 2015.)

Käsitteellä oikeusturva viitataan sekä ratkaisujen sisällölliseen kohtuullisuuteen ja oikeellisuuteen että niiden muodolliseen lainmukaisuuteen ja ennustettavuuteen. Prosessioikeudellisesti oikeusturva toteutuu silloin, kun henkilö pääsee oikeuksiinsa esimerkiksi tuomioistuimen määrämuotoisessa menettelyssä eli hän saa lainsäädännön mukaisen ratkaisun asiaansa. Perusedellytys hyvälle oikeusturvalla on, että voimassa olevat lakimme vastaavat yleisesti hyväksytyjä oikeuskäsityksiä, ovat ajantasaisia, kattavia ja oikeudenmukaisia. Lisäksi esimerkiksi tuomareiden, asianajajien ja syyttäjien sekä esitutkintaviranomaisten tulee olla oikeamielisiä ja ammattitaitoisia, sillä he soveltavat työssään lakeja. (Jokela 2019.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) ensimmäisessä osassa säädetään jokaisen henkilön oikeuksista ja vapauksista. EIS:n 1 artikla velvoittaa Korkeat sopimuspuolet, eli jäsenvaltiot, kunnioittamaan ihmisoikeuksia ja näin ollen takaamaan jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla EIS:n ensimmäisessä osassa määritellyt oikeu-

det ja vapaudet. Sopimuksen 5 artikla turvaa jokaisen oikeuden vapauteen ja turvallisuuteen ja artiklan 1 kappaleen mukaisesti keneltäkään ei saa riistää vapautta, ellei:

- a) häntä vangita lain nojalla tuomion jälkeen,
- b) häntä vangita tai pidätetä lain nojalla jonkin lakimääräisen velvoitteen täyttämisen turvaamiseksi tai koska hän on jättänyt noudattamatta tuomioistuimen laillisen määräyksen,
- c) hänen vapauttaan riistetä lain nojalla tai häntä pidätetä oikeusviranomaisen tutkintaa varten, milloin on perusteltu syy epäillä hänen rikokseen syyllistymisen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää hänen pakeneminen teon jälkeen tai katsotaan välttämättömäksi estää rikoksen tekeminen,
- d) alaikäistä pidätetä lain nojalla oikeusviranomaisen tutkintaa varten tai hänen vapauttaan riistetä lain nojalla hänen kasvatuksensa valvomiseksi,
- e) henkilöltä riistetä lain nojalla vapautta tartuntataudin leviämisen estämiseksi, hänen heikon mielenterveyden, huumeidenkäytön, irtolaisuuden tai alkoholismin vuoksi tai
- f) henkilöltä riistetä vapautta tai häntä pidätetä lain nojalla laittoman maahantulon estämiseksi tai jos on ryhdytty toimiin hänen luovuttamiseksi tai karkottamiseksi. (Euroopan Ihmisoikeussopimus 2021, 6–10.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisesti jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes on laillisesti näytetty toteen hänen syyllisyytensä kyseiseen rikokseen. Saman artiklan mukaisesti jokaisen rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeuksiin kuuluu saada viipymättä tietoonsa hänen ymmärtämällään kielellä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä, riittävästi edellytyksiä ja ai-

kaa valmistella puolustustaan, oikeus puolustautua joko itse tai valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, oikeus kuulusteluttaa tai kuulustella todistajia, jotka on kutsuttu todistamaan häntä vastaan sekä saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoin olosuhtein kun häntä vastaan kutsutut todistajat. Syytetyllä on myös oikeus saada maksutta tulkki, jos hän ei puhu sitä kieltä, mitä tuomioistuimessa käytetään. (Euroopan Ihmisoikeussopimus 2021, 9–10.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaisesti ketään ei saa pitää syyllisenä sellaiseen rikokseen, joka ei ole ollut sen tekohetkellä kansainvälisen oikeuden tai kansallisen lainsäädännön mukaan rikos. Oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon on säädetty 13 artiklaan. Sen mukaisesti jokaisella, jonka vapauksia ja oikeuksia on kyseisessä yleissopimuksessa loukattu, täytyy olla käytettävissään kansallisen viranomaisen edessä tehokas oikeussuojakeino siitäkin huolimatta, että vapauksien ja oikeuksien loukkauksen on tehnyt virantoimituksessa olleet henkilöt. (Euroopan Ihmisoikeussopimus 2021, 10–12.)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen osapuolia ovat kaikki Euroopan neuvoston 46 jäsenvaltiota. Ihmisoikeussopimuksen myötä perustettiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT), joka toimii valvontajärjestelmänä suojaten yksilöitä ihmisoikeusloukkauksilta, minkä lisäksi se valvoo ihmisoikeussopimuksen noudattamista. (Euroopan neuvosto 2022.) Nykyään Euroopan ihmisoikeussopimus on sekä kaikkia valtioita sitova kansainvälisoikeudellinen sopimus että myös osa valtioiden sisäistä oikeusjärjestystä. Suomessa Euroopan ihmisoikeussopimus astui voimaan vuonna 1990. (Pellonpää, Gullans, Pölönen & Tapanila 2018, 46; Eduskunta 2022.)

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi mielenterveyslain ja hallinto-oikeuslain 7 §:n muuttamisesta (HE 113/2001 vp) myötä mielenterveyslakea uudistettiin, sillä aikaisemmassa 28 §:ssä, missä säädettiin potilaan itsemääräämisoikeuden rajoituksista tahdosta riippumattoman hoidon ja tarkkailun osalta, ei vastannut Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Suomen perustuslain asettamia vaatimuksia. Toimenpiteiden käyttöä pyrittiin yhtenäistämään ja tätä kautta vähentämään, sillä

selvitysten myötä kävi ilmi huomattavia vaihteluita eri psykiatristen sairaanhoidon alueiden potilaan itsemääräämisoikeuksien rajoittamisessa. (HE 113/2001 vp, 4.)

Mielenterveyslain 4 a luku säätelee potilaan (tarkkailuun, tutkimukseen tai hoitoon otettu tai määrätty henkilö) perusoikeuksien rajoittamisesta tahdosta riippumattoman hoidon ja tutkimuksen aikana. Itsemääräämisoikeuden rajoitusta mitattaessa ja valittaessa tulee erityistä huomiota kiinnittää potilaan sairaalassaolon perusteeseen ja toimenpiteet tulee suorittaa potilaan ihmisarvoa kunnioittaen ja mahdollisimman turvallisesti. Potilaan itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia saa rajoittaa vain siinä määrin, mitä hänen tai toisen henkilön turvallisuus, hänen sairauden hoito tai muu mielenterveyslain 4 a luvussa säädetyn edun turvaaminen vaatii. Mielenterveyslain 4 a luvun 22 j §:n mukaisesti potilas saa pitää yhteyttä sairaalaan ulkopuolisiin henkilöihin vastaanottamalla vieraita, lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai muita luottamuksellisia viestejä sekä käyttämällä puhelinta. Yhteydenpitoa saa rajoittaa vain, jos se on välttämätöntä toisen henkilön yksityiselämän suojaamiseksi tai siitä on vakavaa haittaa potilaan turvallisuudelle, hoidolle tai kuntoutukselle. Jos edellä mainituista syistä potilaan yhteydenpitoa rajoitetaan, voidaan potilaalle osoitetut viestit tai kirjeet lukea. Yhteydenpidossa käytettäviä laitteita ja välineitä voidaan rajoittaa tai ne saadaan ottaa rajoituksen ajaksi toimintayksikön haltuun. Potilaan ja muiden viranomaisten, kansainvälisten valvontaelinten, sairaalan potilasasiamiehen tai hänen oikeusavustajansa välistä yhteydenpitoa tai kirjeenvaihtoa ei saa rajoittaa. (1116/1990.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antoi 3.7.2012 ratkaisun asiassa X vastaan Suomi, jossa se katsoi, että Euroopan ihmisoikeussopimusta oli loukattu kahdella eri perusteella. Ensimmäinen peruste koski X:n tahdosta riippumattoman hoidon jatkamista ensimmäisen kuuden kuukauden jälkeen ja toinen X:lle annettua pakkolääkitystä. EIT totesi, ettei Suomen lainsäädäntö sisällä riittävää turvamekanismia mielivaltaa vastaan tahdosta riippumattoman hoidon jatkamisessa, sillä potilailla ei ole mahdollisuutta hyötyä toisesta, riippumattomasta lausunnosta. EIT pi-

tää tällaista mahdollisuutta tärkeänä turvamekanismina päätöksenteon mielivaltaa vastaan, kun kyse on tahdosta riippumattoman hoidon jatkamisesta. Lisäksi se huomioi, että mielisairaalaan eristetyllä potilaalla ei näyttänyt olevan mahdollisuuksia laittaa vireille menettelyä, jonka seurauksena voitaisiin tutkia täyttyvätkö pakkohoidon edellytykset yhä. EIT katsoi näiltä osin, ettei Suomen kansallinen lainsäädäntö täyttänyt Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen e kohdan vaatimuksia. EIT:n mukaan pakkolääkitys loukkaa potilaan fyysisiä itsemääräämisoikeuksia, sillä se katsoi pakkolääkityksen olleen yksinomaan hoitavien lääkärien vastuulla ja päätettävissä. EIT:n ratkaisu tuli lopulliseksi 21.11.2012, jonka jälkeen linjaukset tuli ottaa huomioon kansallisessa lainsäädännössä. Ratkaisun jälkeen Sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti pikaisesti mielenterveyslain muutosten valmistelun, jotta mielenterveyslaki on EIS mukainen myös tahdosta riippumattoman hoitotoimenpiteen ja tahdosta riippumattoman hoidon jatkamisen osalta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.)

Mielenterveyslain 3 luvun 17 §:n 3 momentin mukaisesti THL:n tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättyä potilasta saadaan pitää hoidossa enintään kuusi kuukautta. Potilaasta tulee tehdä tarkkailulausunto ennen kuuden kuukauden hoitojakson päättymistä. Tarkkailulausunnolla selvitetään, onko tahdosta riippumattoman hoidon määräämisen edellytykset yhä olemassa. Potilaalle on 4 momentin mukaisesti järjestettävä tilaisuus sairaalan ulkopuolisen lääkärin arvioon ennen kuin hoidon jatkamisesta tehdään päätös. Potilaalle tulee 5 momentin mukaisesti antaa viipymättä päätös hoidon jatkamisesta tai sen lopettamisesta. Päätös hoidon jatkamisesta on heti alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Tällöin hallinto-oikeuden tulee tutkia, ovatko tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisen edellytykset yhä olemassa. Päätös hoidon lopettamisesta on heti alistettava THL:n vahvistettavaksi, jonka tulee joko vahvistaa päätös tai määrätä potilas hoitoon, jos edellytykset tahdosta riippumattomaan hoitoon ovat olemassa. Tämä lakimuutos astui voimaan 1.1.2016. (1116/1990.)

Jüriloon mukaan tarkat säännökset ja muutokset mielenterveyslakiin ovat pääosin hyvä asia, sillä esimerkiksi ulkopuolinen, riippumaton lääkäri voi potilaan pyynnöstä suorittaa arvioinnin. Asetelma on kuitenkin sellainen, että tasapainotellaan huolenpidon ja ihmisoikeuksien välillä. Tilanne on mennyt kuitenkin hyvään suuntaan, sillä ihmisoikeuksia kunnioitetaan, mutta on myös niitä henkilöitä, joihin huolenpitoa täytyisi kohdistaa enemmän. (Haaste 2/2018, 6.)

Mielenterveyslain muutos oli kesällä 2022 käsittelyssä. Lakiin ehdotettiin muutosta tahdosta riippumattomassa psykiatrisessa hoidossa olevien potilaiden oikeusturvan vahvistamisesta. Kun potilaan tahtoa ei saada selville tai potilas vastustaa lääkettä, tulisi hoitavan lääkäriin tehdä kirjallinen päätös säännöllisestä psykiatrisesta lääkähoidosta, josta potilaalla olisi mahdollisuus valittaa hallintotuomioistuimeen. Mahdollisuuksien mukaan potilaan hoidon tulee tapahtua aina ensisijaisesti yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Joskus potilaalle joudutaan antamaan lääkkeitä vastustuksesta huolimatta tahdosta riippumattomassa psykiatrisessa hoidossa. Näin toimitaan, jos lääkähoidon antaminen on potilaan sairautensa vuoksi lääketieteellisesti hyväksyttävä toimintatapa, eikä potilas pysty sairautensa takia hyväksymään tai ymmärtämään lääkähoidon tarvetta ja jos lääkähoidon antamatta jättäminen vaarantaisi vakavasti potilaan tai muiden turvallisuuden ja terveyden. Lakimuutoksen taustalla on ylempänä mainittu tapaus X vastaan Suomi ja tavoitteena on saattaa osin epäselvä oikeustila keskeisten ihmisoikeussopimusten mukaiselle tasolle, jota Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää. Muutoksella turvataan myös kansallisen oikeuskäytännön yhtenäisyyttä. Lain on tarkoitus astua voimaan 1.1.2023. (Valtioneuvosto 2022.)

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

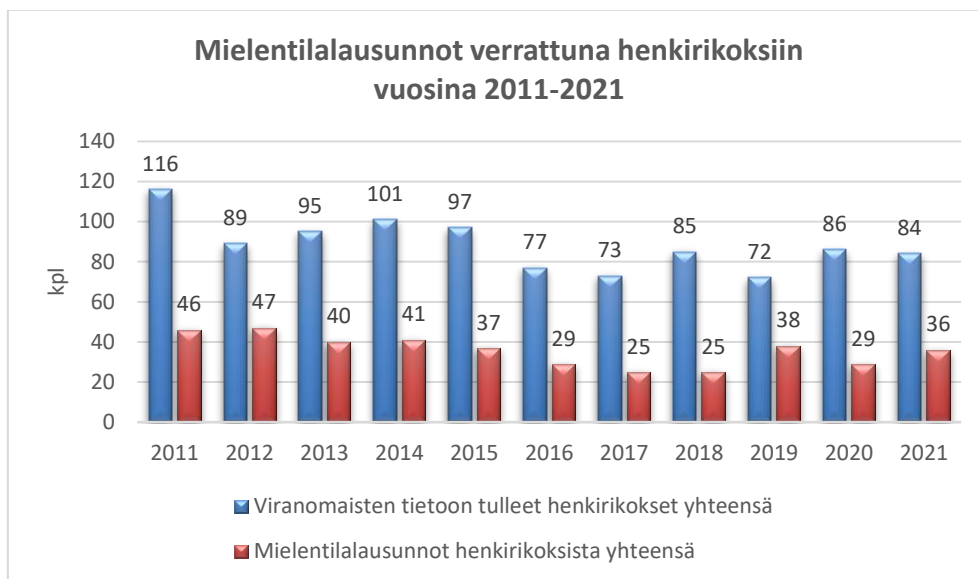
Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia henkirikokseen syyllistyneen mielentilan tutkimisen tärkeyttä. Tässä luvussa esitetään tiivistetysti tutkimuksesta saadut tulokset ja pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin mahdollisimman kattavasti muodostaen johtopäätöksiä saaduista tuloksista.

Tutkimuksen ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli, löytyykö henkirikokseen syyllistymiseen selittäviä tekijöitä. Yleisimpiä riskitekijöitä sekä henkirikokseen että myös väkivaltaan syyllistymiseen on todettu olevan päihteiden väärinkäyttö, aiempi väkivaltaisuus, miessukupuoli ja nuori ikä. Lisäksi lapsuuden traumaattisilla kokemuksilla on todettu olleen vaikutusta väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Tyypillisin suomalainen henkirikos tapahtuu humalassa, syrjäytyneiden ja riitautuneiden miesten kesken. Myös päihderiippuvuuksilla, antisosiaalisella persoonallisuushäiriöllä ja erityisesti vainoharhaisuutena esiintyvillä psykoosisairauksilla, psykoottisilla harhoilla ja hallusinaatioilla ja psykopatialla on todettu olevan väkivallan riskiä kohottava vaikutus. Serotoniinin vähenemisellä todettiin olevan vaikutusta sekä hetken mielijohteesta tapahtuneisiin impulsseihin että vihamielisyyteen. Korkea verensokeri ja alhainen verensokeri saattavat olla vaikuttavina tekijöinä aggressioon. Mielialaan ja käyttäytymiseen näytti vaikuttavan myös glukoosin hajoaminen elimistössä. Lapsensurmien taustalla oli Piispan ym. (2012) selvityksen mukaan vanhempiin tai lääkäriin liittyvää häpeää tai pelkoa, välinpitämättömyyttä, ajattelelmattomuutta tai tietämättömyyttä raskaudesta, haluttomuutta saada lasta tai mielenterveyden ongelmia. Tekojen taustalla oli muissa oman lapsen surmissa vanhemman pitkäkestoista masentuneisuutta tai vakavia mielenterveyden ongelmia. Naisilla yksi mielenterveyden ongelmista oli synnytyksen jälkeinen masennus.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, mitä mielentilatutkimuksien määrälle on tapahtunut vuosien 2011–2021 aikana. Mielentilalausunnoista vuosina 2011–2021 (Ku-

vio 2) voidaan todeta annettujen mielentilalausuntojen pysyneen kohtuullisen tasisina tarkasteltujen vuosien osalta, lukuun ottamatta vuosia 2017 ja 2018, jolloin annettuja lausuntoja oli muihin vuosiin verrattuna vähemmän. Alentuneesti syyntakeisiksi todettiin huomattava vähemmistö, kun taas enemmistö tutkittavista todettiin syyntakeisiksi. Syyntakeettomiksi todettiin vuosien 2019–2021 aikana aiempia vuosia enemmän henkilöitä. Aiemmin esitetyssä Kuviossa 2 (Luku 3) esitetään kaikista rikoksista tehty mielentilalausunnot yhteensä, lukuun ottamatta tapauksia, joissa henkilö on ollut sekä syyntakeinen että syyntakeeton tai jokin muu syyntakeisuusmääritelmien yhdistelmästä. Nämä jätettiin taulukosta pois selvyden vuoksi, sillä ne olivat määrällisesti niin pieniä, 0–3 henkilö per vuosi. Kokonaisuudessaan mielentilatutkimusten määrä on ollut trendiltään hieman laskusuuntainen tutkimuksessa tarkasteltujen vuosien osalta. Mielentilalausunnot rikostyypeittäin eriteltiin Kuvioon 3 (Luku 3). Suurin osa mielentilatutkimuksista tehdään kuitenkin henkirikoksiin ja muihin väkivaltarikoksiin syyllistyneille (Kuvio 3).

Kun tarkastellaan viranomaisten tietoon tulleita henkirikoksia vuosina 2011–2021 (Kuvio 1 (Luku 2), muuttujina käytettiin: viranomaisten tietoon tulleet rikokset, vuodet 2011–2021, henkirikoksista tappo, murha, surma ja lapsensurma ja hyvinvointialueeksi valittiin koko maa), nähdään lineaarisen trendiviivan avulla selkeämmin tässä tutkimuksessa tarkasteltujen henkirikosten olevan laskusuuntaisia. Tämä osaltaan selittää myös henkirikoksista tehtyjen mielentilatutkimuksien määrän alenemista, jos verrataan tilannetta aiempiin vuosikymmeniin. Jos crime drop-ilmiö jatkaa laskusuuntaansa, voidaan todennäköisesti olettaa myös mielentilatutkimusten olevan tilastolliselta määrältään vähäisempiä henkirikosten osalta tulevaisuudessa. Tulokset tulee kuitenkin aina suhteuttaa keskenään toisiinsa, joten pelkästään mielentilatutkimuksien määriä tarkastelemalla ei voida esittää luotettavaa tietoa kokonaiskuvasta, jos ei tiedetä lisäksi samalla ajanjaksolla tapahtuneita henkirikoksia (Kuvio 4).

Kuvio 4. Mielentilalausunnot verrattuna henkirikoksiin vuosina 2011–2021.

Kuten yllä olevasta kuvioista nähdään, on henkirikoksista tehdyt mielentilalausunnot selkeästi vähäisempiä verrattuna viranomaisten tietoon tulleisiin henkirikoksiin. Kuten Jüriloo totesi haastattelussaan (Richt 2017), on mielentilatutkimusten määrä alennettu runsaasti johtuen valtiontalouden säästöistä ja psykiatristen sairaalapaikkojen supistamisesta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin mielentilatutkimusten määrää kuitenkin vain vuosien 2011–2021 osalta, joten tulokset näyttävät eriltä, jos otettaisiin huomioon huomattavasti pidempi ajanjakso.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli, kuinka tärkeä mielentilatutkimus on syytetyn kannalta. Mielentilatutkimuksiin määrätään pääosin vain vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneitä henkilöitä. Koska alentuneesti syyntakeisiksi tuomitaan tekijöitä harvemmin, hakeutuu tämän seurauksena mielentilatutkimuksiin vähemmän henkilöitä. Vakavissa väkivaltarikoksissa ei tehdä enää automaattisesti mielentilatutkimuksia, joten vakavat mielenterveyden sairaudet saattavat jäädä huomiotta. Vankiloissa on Jüriloon (Richt 2017) mukaan vankeja, jotka sairastavat esimerkiksi skitsofreniaa. Psykkisiä sairauksia ja aikaisempia psykiatrisia hoitoja ei tuoda esille, jotta vältetään tahdonvastaiseen hoitoon määrääminen. Mielentilatutkimus on tärkeä, jotta saadaan selvitettyä syyntakeisuus rikoksen tekohetkellä ja näin ollen lain mukaan oikea ratkaisu annettua. Kun henkilö todetaan syyntakeettomaksi

vakavan psyykkisen sairauden, vaikkapa paranoidisen skitsofrenian seurauksena, ei hän hyödy siitä, että hänet passitetaan elinkaudeksi vankeuteen, vaan hän tarvitsee sairauteensa psykiatrista hoitoa. On tärkeää, että tekijä saa apua, pystyy kuntoutumaan ja mahdollisesti palaamaan takaisin osaksi yhteiskuntaa ja ennen kaikkea, ettei henkirikosta tapahdu enää uudestaan. Tällaisissa tilanteissa mielentilatutkimuksen tekeminen on tärkeää kaikkien osapuolten kannalta. Jos puolestaan henkilö todetaan alentuneesti syyntakeiseksi, esimerkiksi vaikean persoonallisuushäiriön seurauksena, otetaan hänen tuomiossaan huomioon lievennetty rangaistusasteikko, vaikka nykyään alentuneesti syyntakeinen voidaankin tuomita myös enimmäisrangaistukseen. Yhteenvetona voidaan todeta mielentilan tutkimisen olevan tärkeä sekä rikoksentekijän itsensä, tuomioistuimen, asianosaisten että koko yhteiskunnan kannalta.

Tutkimuksen neljäntenä ja viimeisenä tutkimuskysymyksenä oli: miten syyntakeisuus, alentunut syyntakeisuus tai syyntakeettomuus vaikuttaa syyllistyneen tuomioon ja oikeusturvaan? Syyntakeisuus tarkoittaa täydessä ymmärryksessä toimintanutta rikoksentekijää. Kun henkilö toimii syyntakeisena, saa hän tuomion rikoksestaan myös sen mukaisesti, ilman lieventäviä tekijöitä. Syyntakeisuuden arviointi tuomiota langettaessa ei ole aina kaikissa tapauksissa niin selkeää. Kuten tapauksessa KKO:2000:3, jossa A oli tappanut perheensä lyömällä heitä useilla kymmenillä puukoniskuilla ympäri kehoa. Mielentilatutkimuksesta laaditun lausuntoehdotuksen mukaan A oli ollut alentuneesti syyntakeinen, sillä hänellä todettiin olevan sekamuotoinen persoonallisuushäiriö, jossa oli pakko-oireisia, epävakaita ja narsistisia piirteitä, joiden lisäksi hän kärsi teon aikana keskivaikeasta masenustilasta. Ainoastaan käräjäoikeus tuomitsi A:n alentuneesti syyntakeisena tehdyistä murhista, mutta hovioikeus muutti tuomion täydessä ymmärryksessä eli syyntakeisena tehdyksi. Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomiota, joten A tuomittiin neljästä murhasta elinkautiseen vankeuteen. Kyseisessä tapauksessa oli jäsenien keskuudessa kaikissa oikeusasteissa erimielisyyksiä. Käräjäoikeuden lautamiehet olisivat tuominneet A:n syyntakeisena ja osa jäsenistä sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa taas alentuneesti syyntakeisena.

Alentuneesti syyntakeisia ovat henkilöt, jotka ovat toimineet teon aikaan ”täyttä ymmärrystä vailla” eli rikoslain (39/1889) mukaan heidän kykynsä säädellä käyttäytymistään, ymmärtää tekonsa oikeudenvastaisuus tai tosiasiallinen luonne on vajaamielisyyden, tajunnan tai mielenterveyden häiriön taikka mielisairauden takia merkittävästi alentunut. Tapauksessa KKO:2022:13 A oli syyllistynyt murhaan ja muihin rikoksiin alentuneesti syyntakeisena. Mielentilatutkimuksen mukaan hän oli alentuneesti syyntakeinen, mutta kärjäoikeus tuomitsi A:n silti alentuneesti syyntakeisena murhasta ja muista rikoksista elinkaudeksi, sillä tekoon liittyvät erittäin raskauttavat piirteet painoivat niin paljon seuraamusharkinnassa. Hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden tuomiota. Korkeimmassa oikeudessa oli kysymyksenä, voidaanko A tuomita elinkautiseen alentuneesta syyntakeisuudesta huolimatta. Korkein oikeus päätyi tuomitsemaan A:n alentuneesti syyntakeisena syyksi luetuista rikoksista yhteiseen 13 vuoden vankeusrangaistukseen.

Tapauksessa KKO:2005:48 oli A:lla mielentilatutkimuksessa todettu sekamuotoinen persoonallisuushäiriö, jossa oli tunne-elämältään huomionhakuksen ja epävaakaan persoonallisuushäiriön piirteitä, lisäksi hänellä oli aivoelimellistä persoonallisuushäiriön korostumista ja lievää älyllisten toimintojen häiriintymistä pitkäaikaisen aivoverenkierron heikkenemisen myötä. Vaikkei A:n persoonallisuushäiriö ollutkaan aiemmin vaikea-asteista, oli hän kuitenkin tilansa seurauksena hahmottanut suhteensa tyttärensä todellisuutta vääristävällä tavalla. Kärjäoikeus tuomitsi A:n syyntakeisena murhasta elinkautiseen vankeuteen. Hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden tuomiota. Korkein oikeus tuomitsi A:n alentuneesti syyntakeisena tehdystä murhasta 10 vuoden vankeusrangaistukseen. Tässäkin tapauksessa oli jäsenien keskuudessa erimielisyyksiä eri oikeusasteissa. Hovioikeudessa yksi jäsenistä olisi tuominut A:n alentuneesti syyntakeisena murhasta ja korkeimmassa oikeudessa puolestaan kaksi jäsenistä olisi alentanut tuomion tappoon, mutta toisen heistä mukaan A olisi toiminut täydessä ymmärryksessä eli syyntakeisena.

Syyntakeettomia ovat henkilöt, jotka toimivat ”ymmärrystä vailla”. Psykoosit ja lähinnä skitsofrenia ovat sellaisia psykiatrisia diagnooseja, joista voidaan päätellä rikoksenteikijän syyntakeettomuus. Jotta kyse on syyntakeettomuudesta, tulee nimellisesti psyykkisen sairauden olla synä henkilön teolle. Tapauksessa (VaaHO:2022:2) A oli psykoottisena tappanut B:n lukuisilla puukoniskuuilla ympäri kehoa. Mielentilatutkimuksen mukaan A oli teot tehdessään syyntakeeton, joten hänet jätettiin rangaistukseen tuomitsematta ja määrättiin psykiatriseen sairaalaan hoitoon. Tapauksessa (Savolainen 2021), jossa A oli lyönyt B:tä 76 kertaa ympäri kehoa, tarkoituksenaan surmata tehokkaasti käärme ja sen sikiöt B:n sisältä ja näin ollen pelastaa maailma, ei häntä tuomittu rangaistukseen hänen ollessaan syyntakeeton, vaan hänet määrättiin tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalaan hoitoon.

Kuinka syyntakeisuusarviointi sitten vaikuttaa tuomioon? Tiivistettynä, jos henkilö toimii syyntakeisena, hänet tuomitaan normaalin rangaistusasteikon mukaisesti. Jos henkilö on toiminut alentuneesti syyntakeisena, tulee hänen kohdallaan huomiotavaksi rikoslain (39/1889) 6 luvun 8 §:n rangaistusasteikon lieventämisen momentit 3 ja 4, alentuneesti syyntakeinen voidaan kuitenkin tuomita enimmäisrangaistukseen. Jos henkilö todetaan mielentilatutkimuksen perusteella syyntakeettomaksi, voidaan hänet jättää rangaistukseen tuomitsematta, vaikka teot syyksiluetaankin hänelle. Tällöin tuomioistuimen tulee, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta, saattaa rikoslain 3 luvun 4 §:n 5 momentin mukaan hoidon tarpeen selvittäminen THL:lle, jonka jälkeen toimitaan mielenterveyslain (1116/1990) 4 luvun 21 §:n mukaisesti.

Entä mitä vaikutuksia syyntakeisuusarvioinnilla on oikeusturvaan? Suomessa on tiukat lain asettamat vaatimukset, joita julkista valtaa käyttävien tulee noudattaa. Euroopan tasolla yksilöitä suojaa ihmisoikeusloukkauksilta Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, jonka tehtävänä on muun muassa valvoa ihmisoikeussopimuksien noudattamista.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsiteltiin tapaus X vastaan Suomi, jossa kyseessä oli, oliko Euroopan ihmisoikeussopimusta rikottu, kun X oli sijoitettu tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon ja hänelle oli aloitettu pakolääkitys. Vaikkei X:n teon taustalla ollut kyseessä henkirikokseen syyllistyminen, on tapaus tärkeä oikeusturvan kannalta, sillä syyntakeettomaksi päädyttäessä ja hoitoon määrättäessä on kysymyksessä usein tahdonvastainen psykiatrinen sairaalahoito.

Henkilön oikeusturvaan ja itsemääräämisoikeuteen voidaan puuttua vain painavista ja perustelluista syistä ja lainsäädäntöä tarkennetaan ja täsmennetään jatkuvasti vastaamaan keskeisten ihmisoikeussopimusten mukaista tasoa. Mielenterveyslakia on uudistettu ja uudistetaan edelleen, jotta esimerkiksi tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan oikeusturvaa pystytään vahvistamaan. Syytetyn oikeusturvan kannalta on tärkeää, että tuomioistuin on riippumaton, eikä sen toimintaan ja päätöksiin voida ulkopuolelta vaikuttaa, vaan se noudattaa tarkoin lakia. Myös mielentilalausuntojen puolueettomuus on tärkeä tekijä syytetyn oikeusturvassa, sillä oikeuspsykiatrien tehtävänä on esittää objektiivinen kannanotto tutkittavan mielentilasta teon aikana riippumatta siitä kenen kantaa tulos puoltaa.

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen viimeinen kappale esittää tutkimuksen pohdinnan, arvioi opinnäytetyöprosessia, ottaa kantaa tutkimuksen pätevyyteen, luotettavuuteen ja eettisyyteen sekä esittää tutkimuksen jatkotutkimusehdotukset.

Tämän opinnäytetyön tekijänä haluan painottaa ja muistuttaa, että vaikka tietyt tekijät näyttävätkin korreloivan henkirikollisuuden kanssa, ei se tarkoita sitä, että esimerkiksi kaikki vakavista psyykkisistä häiriöistä kärsivät tekisivät rikoksia tai olisivat väkivaltaisia. Kuten Laine (2014, 95) toteaa, kyse on kuitenkin usein vain alttiuden ja riskin mahdollisesta lisääntymisestä.

Tämä tutkimus oli oikeusdogmaattinen eli lainopillinen tutkimus, mikä sisälsi tieteenaloina myös oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena, lajinaan oikeudellinen hermeneutiikka. Laadullisessa tutkimuksessa tutkittavaa kohdetta pyritään ymmärtämään ja tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja oikeudellisen hermeneutiikan avulla pyritään ymmärtämään oikeudellisia tekstejä ja toiminnan merkitystä. Tutkimukseen valittiin menetelmäksi laadullinen tutkimus, jotta tutkittavista ongelmista saatiin muodostettua selkeä ja mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva. Lainopillisesti tutkimus toteutui tarkasteltaessa lainsäädäntöä, hallituksen esityksiä, eri lakeja sekä oikeustapauksia. Oikeussosiologisesti ja kriminologisesti tutkimus toteutui selvittäessä mahdollisia syitä henkirikokseen syyllistymiseen. Valitut näkökulmat ja metodit olivat onnistuneita, sillä tutkimukseen asetettuihin tutkimuskysymyksiin saatiin päteviä vastauksia.

Tutkimuksen olisi voinut toteuttaa myös kvantitatiivisena eli määrällisenä tutkimuksena. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on tärkeää, että havaintoaineisto soveltuu numeeriseen mittaamiseen, jotta aineisto saadaan taulukkomuotoon ja näin tilastollisesti käsiteltäväksi. Lisäksi kvantitatiivisessa tutkimuksessa keskeistä on päätelmien kuvailu saaduista tuloksista esimerkiksi prosenttilukoiden

avulla. Mitä tarkempia halutaan tutkimuksen tuloksien olevan, sitä suurempi otoksen tulisi olla. (Hirsjärvi ym. 2009, 140, 180.) Kvantitatiivisesti toteutettuna tutkimuksessa olisi voitu sijoittaa taulukkoon pidemmällä ajanjaksolla tapahtuneet henkirikokset, tehdyt mielentilatutkimukset ja niistä syntyneet syyntakeisuuslausunnot. Kysymys oikeusturvasta olisi saattanut olla hankalampi toteuttaa kvantitatiivisesti. Toisaalta sen olisi mahdollisesti voinut toteuttaa tarkastelemalla esimerkiksi mielentilatutkimuksista ja pakkohoidoista tehtyjä valituksia tai kanteluita sekä niistä tehtyjä ratkaisuja. Kvantitatiivisesti toteutettuna tutkimus olisi kuitenkin ollut haasteellisempi toteuttaa ja olisi vaatinut suuremman tilastollisen tiedonkeruun luotettavien tulosten esittämiseksi.

Opinnäytetyön prosessi käynnistyi alkuvuodesta 2022 kartoittamalla aineistoa ja valitsemalla kriittisesti oikeanlaisia ja laadukkaita lähteitä, jonka jälkeen siirryttiin teorian kirjoituksen pariin. Haasteita työhön tuotti aiheen mielenkiintoisuus, sillä kaikkea ei voinut sisällyttää tutkimukseen, koska muuten siitä olisi tullut liian laaja. Tutkimuskysymyksiä olisi voinut tämentää ja rajata entistä paremmin. Työ onnistui kokonaisuudessaan hyvin, pysyi johdonmukaisena ja onnistui vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

6.1 Tutkimuksen pätevyys, luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen pätevyys eli validius tarkoittaa sitä, että on tutkittu juuri sitä mitä on luvattu. Pätevyys merkitsee tapahtumien, henkilöiden ja paikkojen kuvauksiin liitettyjen tulkintojen ja selitysten yhteensopivuutta, toisin sanoen onko selitys luotettava ja sopiiko selitys kuvaukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 232.) Tutkimuksen voidaan todeta olevan pätevä eli validi, sillä tutkimuksessa tutkittiin sitä mitä luvattiin, saaden luotettavia vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

Luotettavuus eli reliaabelius tarkoittaa tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia sekä mittaustulosten toistettavuutta. Luotettavuus voidaan todeta esimerkiksi sillä, että tutkijat ovat päätyneet samaan lopputulemaan. Luotettavuutta parantaa lisäksi tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta kaikkine vaiheineen.

(Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Tutkimuksen voidaan todeta olevan luotettava eli reliaabeli, sillä tutkimuksessa päädyttiin samanlaisiin lopputuloksiin, kuin aiemmissa tutkimuksissa niin mielentilatutkimusten tärkeyden kuin mielentilatutkimusten vähenemisen osalta. Tutkimuksen johdannossa on kerrottu tarkkaan tutkimuksessa käytetyt menetelmät ja metodit sekä tutkimuksen kulku.

Tutkimuksen täytyy noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä ollakseen eettisesti hyväksyttävä. Keskeisiä lähtökohtia hyvälle tieteelliselle käytännölle tutkimusetiikan näkökulmasta ovat esimerkiksi yleinen tarkkuus ja huolellisuus sekä rehellisyys tutkimustyössä, toisten tutkijoiden asianmukainen huomioiminen ja kunnioittaminen viittaamalla asianmukaisesti heidän töihinsä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Tämä tutkimus on toteutettu kaikkia yllä mainittuja kriteerejä noudattaen ja näin ollen tutkimuksen voidaan todeta olevan eettisesti hyväksyttävä.

6.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tässä tutkimuksessa ei otettu sen kummemmin kantaa eikä valikoitu erikseen tapauksia, missä tekijä olisi edustanut vain tiettyä sukupuolta. Miehet ovat tutkimuksen mukaan selkeä enemmistö henkirikoksiin syyllistymisessä. Ehdotankin jatkotutkimukseksi tutkia Suomessa tapahtuneita henkirikoksia, joissa tekijänä on ollut nimenomaisesti nainen.

Toisena jatkotutkimuksena ehdotan laajempaa oikeusturvan tarkastelua syyntakeettomiksi arvioitujen osalta. Oikeusturvan edellytyksenä on, että voimassa olevat lakimme ovat ajantasaisia ja oikeudenmukaisia. Tämä aiheuttaa lainsäätäjille paineita pysyä mukana alati muuttuvassa yhteiskunnassa. Tutkimuskysymyksenä voisi toimia esimerkiksi: voiko oikeusturva vaarantua syyntakeettomaksi todettaessa tai tahdonvastaiseen hoitoon määrättäessä?

LÄHTEET

Ahlgren-Rimpiläinen, A., Elenij, C., Joelsson, P., Kaarre, H., Kolehmainen, M., Lappi-Seppälä, T., Lauerma, H., Lauri, M., Melander, S., Niinistö, K., Rautanen, M. & Törölä, M. 2021. Mielentilatutkimusten väheneminen ja väkivaltarikollisten psykiatrinen hoito. Helsinki. Valtioneuvoston kanslia. Viitattu 6.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163071/VNTEAS_2021_30.pdf?sequence=1

Eduskunta. 2022. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – European Court of Human Rights (ECHR). Viitattu 4.10.2022. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskunta-toimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/Euroopan-ihmisoi-keustuomioistuin.aspx>

Eronen, M. 1997. Psychiatric Disorders and Homicidal Behavior in Finland. Kuopio. Kuopio University Printing Office.

Euroopan Ihmisoikeussopimus. 2021. European Court of Human Rights. Council of Europe. France. Viitattu 4.10.2022. https://www.echr.coe.int/documents/convention_fin.pdf

Euroopan neuvosto. 2022. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Viitattu 4.10.2022. <https://finlandabroad.fi/web/coe/euroopan-ihmisoi-keustuomioistuin>

Frände, D., Matikkala, J., Tapani, J., Tolvanen, M., Viljanen, P. & Wahlberg, M. 2018. Keskeiset rikokset. 4. uud. painos. Helsinki. Edita.

Haapasalo, J. 2017. Kriminaalipsykologia. 2. uud. painos. Jyväskylä. PS-kustannus.

Haaste 2/2018. Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. Syyntakeettomuus. Viitattu 13.6.2022. https://rikosentorjunta.fi/documents/5235988/56402368/2018-2_Haaste.pdf/87c07989-9b89-7579-1021-95644a74b4a4/2018-2_Haaste.pdf?t=1617028796725

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Eduskunta. Viitattu 3.2.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_94+1993.pdf

HE 113/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi mielenterveyslain ja hallinto-oikeuslain 7 §:n muuttamisesta. Eduskunta. Viitattu 23.10.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_113+2001.pdf

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Eduskunta. Viitattu 27.6.2022.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_44+2002.pdf

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. painos. Helsinki. Tammi.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. 2. uud. painos. Helsinki. Talentum.

Jokela, A. 2019. Oikeusturva. Viitattu 22.3.2022. [https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeusturva_\(prosessioikeus\)](https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Oikeustiede:oikeusturva_(prosessioikeus))

Jüriloo, A., Pesonen, L. & Lauerma, H. 2017. Knocking on prison's door: a 10-fold rise in the number of psychotic prisoners in Finland during the years 2005-2016. Nordic Journal of Psychiatry. Viitattu 11.10.2022. <https://doi.org/10.1080/08039488.2017.1351579>

Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia – Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Helsinki. Gaudeamus.

KKO:2000:3. Murha – Syyntakeisuus. Finlex. Viitattu 28.6.2022. <https://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2000/20000003>

KKO:2005:48. Murha – Tappo – Syyntakeisuus. Finlex. Viitattu 22.10.2022. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2005/20050048?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=syyntakeisuus>

KKO:2020:33. Murha – Tappo – Rangaistuksen määrääminen – Rangaistuksen mittaaminen. Korkein oikeus. Viitattu 6.10.2022. <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/1588765066630.html>

KKO:2022:13. Rangaistuksen määrääminen – Rangaistuksen mittaaminen – Elin-kautinen vankeusrangaistus – Rangaistusasteikon lieventäminen – Syyntakeisuus. Korkein oikeus. Viitattu 28.6.2022. <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/kko202213.html>

Kolehmainen, M. 2021. Syyntakeisuuskäytännön katvealueilla – ratkaisut ilman mielentilatutkimusta. Helsingin yliopisto. Viitattu 10.1.2022. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/334104>

Korhonen, P. 2006. Syytetyn mielentilan tutkiminen. Helsingin hovioikeus. Viitattu 27.6.2022. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/kirjoituksiatodistusoikeudesta2006/lpJ8DYB6l/08_Syytetyn_mielentilan_tutkiminen_Paula_Korhonen.pdf

- L 1.1.1734/4. Oikeudenkäymiskaari. Finlex. Viitattu 4.6.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004>
- L 19.12.1889/39. Rikoslaki. Finlex. Viitattu 3.2.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- L 14.12.1990/1116. Mielenterveyslaki. Finlex. Viitattu 10.10.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>
- L 11.7.1997/689. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Finlex. Viitattu 25.10.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>
- L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki. Finlex. Viitattu 3.2.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- L 23.9.2005/781. Laki elinkautisvankien vapauttamismenettelystä. Finlex. Viitattu 10.10.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050781>
- Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2014. 2. uud. painos. Helsinki. Tietosanoma.
- Melander, S. 2021. Alentunut syyntakeisuus – oikeudellisesti tarpeellinen mutta vaikea käsite. Duodecim. Viitattu 28.6.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo16537.pdf>
- Mielenterveystalo. 2022. Psykoosien diagnoosit. Viitattu 27.6.2022. <https://beta.mielenterveystalo.fi/fi/psykoosi/psykoosien-diagnoosit>
- Morrall, P. 2006. Murder and society: why commit murder? Centre for Crime and Justice Studies. Viitattu 19.10.2022. <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/09627250608553401.pdf>
- Niuvanniemen sairaala. 2022. Mielentilatutkimuskäytäntö Suomessa. Viitattu 4.6.2022. <https://www.niuva.fi/sairaalan-toiminta/potilaan-tutkimus-ja-hoito/mielentilatutkimuskaytanto-suomessa/>
- Nuutila, A-M. 2020. Rikoslajit. Viitattu 3.2.2022. <https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Oikeustiede:rikoslajit>
- Oikeusministeriö. 2022. Perustuslaki. Viitattu 3.2.2022. <https://oikeusministerio.fi/perustuslaki>
- Pajuoja, J. 1995. Väkivaltalta ja mielentila: oikeussosiologinen tutkimus syyntakeisuussäännöksistä ja mielentilatutkimuksista. Jyväskylä. Gummerus.
- Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P. & Tapanila, A. 2018. Euroopan ihmisoi-keussopimus. 6. uud. painos. Helsinki. Alma Talent. Viitattu 19.10.2022.

[https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.puv.fi/teos/BAG-BDXDTEB#/kohta:Euroopan\(\(20\)ihmisoikeussopimus/piste:tEod](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.puv.fi/teos/BAG-BDXDTEB#/kohta:Euroopan((20)ihmisoikeussopimus/piste:tEod)

Piispa, M., Taskinen, J. & Ewalds, H. 2012. Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustosta vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriön julkaisuja 35/2012. Viitattu 20.10.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79459/sm_352012.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Porthén, H-M. 2014. Alentuneesti syyntakeisen rikoksentekijän rankaisemisen historiasta: kolmen vartin hullun vähäisempi vastuu. Helsingin yliopisto. Viitattu 6.3.2022. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/156754>

Putkonen, H. & Collander, J. 2006. Naisten henkirikollisuus Suomessa. Suomen Lääkärilehti 14/2006. Viitattu 5.10.2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/297728/SLL142006_1581.pdf?sequence=1

Richt, J. 2017. Mielisairaiden vankien määrä moninkertaistunut – ”Meillä on skitsofreniapotilaita, joiden oikea paikka ei ole vankila”. Viitattu 6.3.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-9408014>

Rikoksentorjunta. 2022. Henkirikokset. Viitattu 3.2.2022. <https://rikoksentorjunta.fi/henkirikokset>

Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. 2008. Oikeuspsykologia. Helsinki. Edita.

Saraviita, I. 2015. Perustuslain etusija. Viitattu 3.2.2022. https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Oikeustiede:perustuslain_etusija

Savolainen, J. 2021. Surmaajan tarkoitus oli surmata uhrissa ollut käärme ja sen sikiöt pelastaakseen maailman – käräjäoikeuden tavoin hovioikeus tuomitsi uhrin kolmella eri veitsellä yhteensä 76 kertaa lyöneen vastaajan syyntakeettomana murhasta. Edilex. Viitattu 19.9.2022. <https://www-edilex-fi.ezproxy.puv.fi/uutiset/69184?allWords=murha+syyntakeeton&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=1156352>

Seppänen, M. 2018. ”Moraalin tuolla puolen” – Oikeusdogmaattinen ja rangaitusteoreettinen tutkielma alentuneesti syyntakeisen tuomitsemisesta enimmäisrangaistukseen. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 27.6.2022. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19879/urn_nbn_fi_uef-20181217.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Menettelytapaohje mielenterveyslain soveltamiseksi. Viitattu 20.10.2022. <https://stm.fi/-/anvisning-om-forfarings-satt-vid-tillampning-av-mentalvardslagen>

Swinson, N., Flynn, S. M., While, D., Roscoe, A., Kapur, N., Appleby, L. & Shaw, J. 2018. Trends in rates of mental illness in homicide perpetrators. *The British Journal of Psychiatry*. Viitattu 27.6.2022. <https://www.cambridge.org/core/journals/the-british-journal-of-psychiatry/article/trends-in-rates-of-mental-illness-in-homicide-perpetrators/D5477E9E0C50AD10C7021F2A77406A3E>

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Helsinki. Talentum.

THL. 2019. Mielenlilatutkimukset. Viitattu 3.2.2022. <https://thl.fi/fi/web/mielen-terveys/mielen-terveyspalvelut/oikeuspsykiatria/mielenlilatutkimukset>

THL. 2022. Tilastotietoa oikeuspsykiatrian tehtävälueen päätöksistä. Viitattu 5.10.2022. <https://thl.fi/documents/974282/1449788/THL+oikeuspsykiatria+tilasto+2012-2021.pdf/610728e9-2f88-6b9d-7586-7554d47f085e?t=1653383695138>

Tilastokeskus. 2022. Tietokannat. Viitattu 5.10.2022. https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_rpk/stat-fin_rpk_pxt_13f3.px/table/tableViewLayout1/

Tuhkanen, H. 2012. Rikollisuuden syyt, syyntakeisuus ja mielenlilan tutkiminen. Lapin yliopisto. Viitattu 6.3.2022. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/60124/Tuhkanen.Harri.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Viitattu 22.10.2022. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Törölä, M. 2019. Polkuja oikeuspsykiatrian potilaaksi – suomalaisten syyntakeettomiksi arvioitujen rikoksentekeijöiden sosiaalinen tausta, laitoshoitourat ja yhteiskunnallinen asema. *Oikeus* 4/2019. Viitattu 8.2.2022. <https://www.edilex.fi/oikeus/203520006.pdf>

Uzych, L. 2002. Base Instincts: What Makes Killers Kill. *The American Journal of Psychiatry*. Book Forum: Anger/Hostility/Violence. Viitattu 23.10.2022. <https://ajp.psychiatryonline.org/doi/10.1176/appi.ajp.159.4.689-a>

VaaHO:2022:2. Rikoksentekeväliseen menettäminen / Förverkande av hjälpmedel vid brott – Syyntakeettoman korvausvelvollisuus / Ersättningsskyldighet i samband med otillräknelighet – Kärsimys / Lidande. *Finlex*. Viitattu 4.11.2022. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2022/vaaho2022102985>

Valtioneuvosto. 2022. Lausunnolla oleva mielenterveyslain muutos vahvistaisi tahdosta riippumattomassa psykiatrisessa hoidossa olevien potilaiden oikeusturvaa. Viitattu 1.11.2022. <https://valtioneuvosto.fi/-//1271139/lausunnolla-oleva-mielenterveyslain-muutos>

Wagner-Prenner, M. 2000. Syyntakeisuus ja mielentila: rikosoikeudellinen ja empiirinen tutkimus syyntakeisuuden määräytymisestä. Helsinki. Lakimiesliiton Kustannus.